

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra slovanských jazyků a literatur

Oddělení českého jazyka a literatury

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Srbština a čeština v konfrontaci

Vypracovala: Bc. Sanida Čekić

Vedoucí práce: doc. PhDr. Marie Janečková, CSc.

České Budějovice 2016

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji vedoucí mé diplomové práce doc. PhDr. Marii Janečkové, CSc. za její cenné rady, vstřícný přístup a odborné vedení během celé diplomové práce.

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice, 24. června 2016

.....

Sanida Čekić

ANOTACE

Tato diplomová práce se zabývá srovnáním srbštiny s češtinou v plánu hláskoslovném, tvaroslovném a syntaktickém. Teoretická část je věnována charakteristice slovanských jazyků. Část praktická se zabývá analýzou uměleckého textu v srbštině a jeho českého překladu, kde jsou sledovány shody a rozdíly v hláskosloví, tvarosloví, syntaxi i ve slovní zásobě. Cílem diplomové práce je vymezení hlavních rozdílů mezi oběma jazyky na základě jejich komparace.

ABSTRACT

This diploma thesis deals with the comparison between Serbian and Czech in fields of phonetics, morphology and syntax. The theoretic part is concentrated on the characteristic of Slavonic languages. The practical part deals with the analysis of literary work in Serbian and its translation in Czech where similarities and differences in phonetics, morphology, syntax and lexicology are examined. The aim of this diploma thesis is a specification of the main differences between these two languages on the basis of their comparison.

1.	Úvod.....	7
2.	Teoretická část	9
2.1	Slovanské jazyky.....	9
2.2	Západoslovanské jazyky	10
2.3	Jihoslovanské jazyky.....	17
2.3.1	Balkánský jazykový svaz	19
2.3.2	Chorvatština, srbština, bosenština	21
3.	Konvergentní a divergentní jazykové tendence.....	32
4.	Recepce literatury jižních Slovanů	35
4.1	Srbská a černohorská literatura	35
4.2	Srbská a chorvátská literatura v české slavistice.....	40
5.	Teorie překladu	42
6.	Metodologická část	45
7.	Praktická část	47
7.1	Branko Ćopić	47
7.2	Zahrada slézové barvy.....	50
7.3	Jazyková analýza povídky Zahrada slézové barvy	52
7.4	Hláskosloví.....	53
7.5	Tvarosloví	58
7.5.1	Substantiva	59
7.5.2	Adjektiva	62

7.5.3	Pronomina	64
7.5.4	Numeralia	66
7.5.5	Verba	67
7.5.6	Prepozice	71
7.6	Syntax.....	73
7.7	Lexikologie	79
8.	Seznam literatury	87

1. Úvod

Téma diplomové práce je *Srbština a čeština v konfrontaci*. Jejím cílem se stalo vymezení hlavních rozdílů mezi oběma jazyky. K tomuto cíli bych ráda dospěla na základě teoretické komparace těchto jazyků a dále pak pomocí jazykové analýzy uměleckého textu, povídky bosensko-hercegovského autora, kterou budu srovnávat s českým překladem.

Čeština i srbština patří mezi jazyky slovanské, nicméně se dále řadí do odlišných větví. Čeština se řadí do větve západní, zatímco srbština do větve jižní. Domnívala jsem se proto, že bude přínosné porovnat tyto dva jazyky a zjistit jejich shody a rozdíly. Dalším důvodem, proč jsem si toto téma zvolila, je fakt, že srbština je mým mateřským jazykem. Jelikož mluvím plynule česky i srbsky a aktivně oba jazyky užívám, uvědomuji si jejich rozdíly a chtěla jsem se jimi více zabývat.

Diplomová práce je rozdělena do dvou základních částí: teoretické a praktické. V teoretické části se na základě prostudování odborné literatury zabývám charakteristikou češtiny a srbštiny, ale také literaturou jižních Slovanů. Teoretickou část jsem rozdělila do pěti kapitol. Nejprve charakterizuji slovanské jazyky obecně, poté se věnuji zvláště záposlovanským jazykům s důrazem na češtinu a jihoslovanským jazykům s důrazem na srbštinu (spolu s chorvatštinou a bosenštinou) a uvádím jejich hlavní znaky. Další kapitola pojednává o konvergentních a divergentních jazykových tendencích jihoslovanských jazyků se zaměřením na chorvatsko-srbský diasystém a jeho tři období.

V teoretické části stručně popisuji recepci literatury jižních Slovanů, a to srbské, černohorské a chorvatské. Zmiňuji také české autory, kteří se zajímali o jihoslovanskou literaturu nebo je jihoslovanské země a kultura inspirovaly při práci. Poslední kapitola se zabývá teorií překladu a problémy vznikajícími při překladu zejména z jihoslovanských jazyků.

Při zpracování teoretické části vycházím především z prací Radoslava Večerky, *Jazyky v komparaci 2*, 2009; Jana Petra, *Základy slavistiky*, 1984; Karla Horálka, *Úvod do studia slovanských jazyků*, 1955 a Ivana Dorovského, *Recepce literatury jižních Slovanů u nás*, 2004. Další použité publikace jsou v seznamu literatury.

V praktické části se zaměřuji na jazykovou analýzu povídky bosensko-hercegovského autora Branka Ćopiće, věnuji se však také samotnému autorovi, jeho životu a dílu. Blíže charakterizuji povídku *Zahrada slézové barvy* (2002), kterou jsem pro jazykovou analýzu vybrala. Poté se již zabývám jazykovou analýzou povídky ve čtyřech rovinách, a to v rovině hláskoslovné, tvaroslovné, syntaktické a lexikální. V jednotlivých rovinách porovnávám znaky srbštiny a češtiny.

S těžkostmi jsem se potýkala zejména při hláskoslovné analýze textu, nebylo lehké soustředit se na historický vývoj slov, zamyslet se nad konkrétními případy a průběhem jejich vývoje a změn. Na druhou stranu pro mě byla snadná orientace v textu, jak v srbském originálu, tak v českém překladu.

Myslím, že by tato práce mohla být přínosem pro bohemistiku z hlediska vymezení rozdílů mezi západoslovanskými a jihoslovanskými jazyky. Dále také pro její analýzu uměleckého textu a porovnání originálu srbštině a českého překladu.

2. Teoretická část

2.1 Slovanské jazyky

Slovanské jazyky se klasicky rozdělují do tří větví, odpovídá to jejich jazykové charakteristice i zeměpisnému rozšíření. Starobylé hláskoslovné a tvaroslovné jevy jako 2. palatalizace velár a skupin **kv*, **gv*, (**chv*), vývoj skupin *tl*, *dl*, přítomnost *l'* epentetického, střídnice po metatezi likvid na počátku a uprostřed slova, střídnice za psl. **tj*, **dj*, **skj*, **ski*, ..., střídnice za *ě* v koncovkách gen. sg., nom. a ak. pl. ja-kmenů, koncovky instr. sg. *o*-kmenů atd. nesporným způsobem rozdělují slovanské jazyky. Jsou odrazem složitého procesu jejich formování a dočasného sblížení v době, než jednotlivá etnika opustila pravlast a po migraci z ní se usídlila na územích, kde je nacházíme již v rané historické době (Petr, 1984, s. 32).

Do skupiny západní patří čeština, slovenština, lužická srbština v hornolužické a dolnolužické variantě a jazyky někdy zařazované do tzv. lechické skupiny: polština s dialektem kašubským, vymřelá nářečí Slovanů sídlících mezi dolní Odrou a dolním Labem v bývalém Braniborsku a jazyk polabských Slovanů v Hannoversku (dřevanská polabština). Do skupiny východní patří ruština, ukrajinština a běloruština.

Do skupiny jižní se řadí bulharština, makedonština, srbocharvátština, slovinština a staroslověnština s bulharským nářečním základem, která se uplatnila v písemnictví již v 9. stol.

Na slovanském severu tvoří uzavřenou skupinu jazyky východoslovanské (rozčlenily se až ve 13.–14. stol.), čeština se slovenštinou, lužická srbština a jazyky lechické skupiny. Na jihu se vyčleňuje skupina bulharsko-makedonská a slovinsko-srbocharvátská. Severní jazyky tvoří dosti jednotný celek, zatímco mezi jižními jsou nápadné rozdíly v mluvnické stavbě, např. zachování duálu ve slovinštině (na severu jen v lužické srbštině), zánik jednoduchých minulých časů ve slovinštině, ale jejich zachování v srbocharvátštině, bulharštině a makedonštině, zánik flexivní deklinace v bulharštině a makedonštině, vznik postpozitivního členu určitého v bulharštině a makedonštině atd. (Petr, 1984, s. 32 a 33).

2.2 Západoslovanské jazyky

U Večerky (2009, s. 11–12) se dovídáme, že některé relevantní archaické znaky umožňují pravděpodobný pohled na genetické rozlišení předpokládané výchozí slovanské jazykové jednoty (praslovanštiny), která se nejpravděpodobněji vyvinula, když ze staršího protobaltského areálu byla část mluvčích vydělena vlivem íránských kmenů. Jejich řeč se konstitovala v tzv. slovanské pravlasti, postupně však byla vystavována nárazům dalších indoevropských kmenů v průběhu tzv. stěhování národů. Severní proud slovanských kmenů postupoval Pobaltím až do lüneburské stepi na levém břehu Labe, střední proud se přeléval přes území dnešního Polska a Německa. Třetí proud se pohyboval podél karpatského oblouku až na dnešní Slovensko a do Maďarska. Přítomnost slovanských kmenů v české kotlině je zaznamenána od konce 6. stol. Čeština se pak vynořuje ze slovanského podnoží v Českém knížectví (pak v Království českém) a od r. 1918 v samostatné republice. Slovenština pak v živém kontaktu s ní od r. 1918 v nástupnickém státě. Polština měla svůj stát od středověku a díky němu se jazykově zachovala až do současnosti nejvýchodnější část pásu pomořanského, tzv. kašubština.

Večerka (tamtéž) dále podotýká, že: „Geneticky si zasluhují na západoslovanském území pozornost jazykové souvislosti mezi skupinou česko-slovenskou a skupinou jihoslovanskou, přestože jsou dnes už teritoriálně přerušeny jazykovým klímem německým (v Rakousku) a maďarským. Jsou to jednak pro oba tyto západoslovanské jazyky některé společné jazykové znaky archaické, jednak speciálně pro slovenštinu i další jevy mladší.“

Nicméně pokusy o zařazení slovenštiny pro její „jugoslavismy“ (jihoslovanské prvky) mezi jazyky jihoslovanské při ideologické a politické motivaci z věcných důvodů neuspěly, jelikož trichotomické členění slovanských jazyků založené na genezi spojuje slovenštinu nejstaršími jazykovými znaky bezpochyby s jazyky západoslovanskými (Večerka, 2009, s. 12).

- Písmo a grafika češtiny

Samohláskové grafémy s tzv. diakritickou čárkou („akutem“), tedy *á, é, í, ó, ú, ý*, označují výslovnostní délku příslušného vokálu, tedy [a:], [e:], [i:], [o:], [u:] ([y:] výslovnostně [i:]). Grafém *ú* stojí jen na počátku slov nebo uvnitř slov na začátku slovtvorného morfému, např. *úd, neústupný*; v jiných pozicích se označuje jako *ů*, např. *dům, pánů*.

Čeština má další diakritické znaménko zvané „háček“. Používá se nad grafémy označujícími ostré sykavky *z, s, c*; s háčkem jsou sykavky tupé *ž, š, č*. Nad grafémy pro *n, d, t* je háček znakem jejich palatální výslovnosti [nʲ], [dʲ], [tʲ], např. *kuň* [ku:nʲ], *d'as* [dʲas], *lat'* [latʲ]. Stejnou výslovnost označují písmena *n, d, t* bez diakritického znaménka před *i* ve slovech domácího původu jako *nikdo* [nʲigdo] a před *ě*, např. *někdo* [nʲegdo]. Stejný grafém *ě* se po labiálách *b, p, v* vyslovuje [je], např. *běžím* [bježi:m], a po labiále *m* běžně [nʲe], např. *město* [mnʲesto].

Háčkem nad *r*, tedy *ř*, se grafém stává označením nealveolární vibranty [ř] (Večerka, 2009, s. 13).

V české grafice se uvádí jako jediná spřežka *ch* pro označení velární neznělé frikativy. Čeština má ve skutečnosti také spřežku *dž* [ʒ], např. *džbán* [džba:n], která označuje znělý protějšek neznělého [č].

V českém pravopisném úzu se graficky nerozlišují neslabikotvorné sonory [r], [l], [m], např. *vor, lnout, dům* od sonor slabikotvorných, např. *krk, vlk, sedm*. Stejně tak se neodlišuje ani [u] slabikotvorné a neslabikotvorné, např. *husa, nedouk* (trojslabičné), ale *ženou* (dvouslabičné).

Grafická diferenciaci *i* a *y* není způsobena rozlišením dvou různých samohlásek, všude se vyslovuje [i] nebo [i:], např. *byli* [bili], *bílí* [bi:li:]. Těchto dvou grafému se v češtině užívá komplikovaným způsobem, který zčásti souvisí s výslovností předcházejících souhlásek [d], [t], [n], např. *tisk* [tʲisk], *tykat* [tikat], zčásti

z morfoložických důvodů, např. nom. pl. *psi* [psi] a zčásti z důvodu historicko-etymologických, např. *syn* [sin] (Večerka, 2009, s. 14).

- Hláskosloví západoslovanských jazyků se zřetelem k češtině

Za psl. *ch* po 2. a 3. palatalizaci velár je š, např. *moucha* – *mouše*. Za psl. *g* (>č. h) po 2. a 3. palatalizaci velár je z, např. *noha* – *noze*.

Psl. nosovky přešly v samohlásky ústní, nejprve *o* > *u*, *e* > asi *ä*. Dalším vývojem je za *o* dnes *u*, např. *ruka* < *rōka*; *ou*, např. *soud* < *sōdъ*; *i/í*, např. *ji* < *jō*. Za *e* je pak *a/á*, např. *jal* < *jēlbъ*; *ě/e*, např. *pět* < *pętbъ*; *í*, např. *zajíc* < *zajęcbъ*.

Zánik lichých jerů vedl k zániku příslušných slabik. Na konci slov se sonory staly plně slabikotvornými, např. *bratrъ* > *bratr*. Uprostřed slova se odstraňují pobočné slabiky, buď změnou sonory neslabikotvorné v slabikotvornou, např. *krvavý*, *jablko*, nebo zániky souhlásek, např. *selka* < *sedlъka*. Jen násloví se sonory *r*, *l*, *m* zachovávají jako pobočné slabiky, např. *rty*, *lnu*, *mstít*.

Psl. slabikotvorné *ъr* a *ьr* splynuly, např. *vrba* < *vъrba*, *hrdlo* < *gъrdlo*, a ve skupinách –*čъr-*, –*žъr-*, *šťъr-* se vyvinulo svarabhaktické (vsuvné) *e* před *r*, např. *černý* < *čъrnyjъ*, *žerd'* < *žъrdъ*. Slabikotvorné zůstalo původní *ьl* po labiálách, např. *vlk* < *vъlkъ*. Za ostatní případy má čeština spojení likvidy s postponovaným svarabhaktickým *u*, tedy –*lu-/lú-* > *lou*, např. *slunce* < *sъlnъce*.

Kontrakce dvou sousedních slabik s intervokalickým *j*, např. *dobrá* < *dobraja*, *dobré* < *dobroje*.

Změna *g* > *h*, např. *hora* < *gora*. Změna *ř* > *ř*, např. *křik* < *křiky*. Přehlásky *´a* > *ě/e/í*, *´u* > *i/í*, *aj* > *ej*, např. *číše* < *čiešě* < *čáša*, *naši* < *našu*, *dej* < *daj*.

Tzv. „ztráta jotace“, splynutí *ě* starého *i* nového *s e*, např. *cesta* < *cěsta*, *řeka* < *řěka*. Splynutí starého *y* a *i*, např. nom. pl. *psi*, ak. pl. *psy* [psi] (Večerka, 2009, s. 15).

Další změnou je zánik párové měkkosti souhlásek:

- a) depalatalizací souhlásek původně změkčených, např. *den* < *den*, *milý* < *m'ily*;
- b) změnou *d', t', n'* v *d', t', ň* (před *ě* a před *i*);
- c) přechodem *ř* > *ř*;
- d) splynutím staršího *l* a *l'* v *l* „střední“, např. *louka* < *luka*, *lid* < *l'ud*.

Typickým znakem pro češtinu je ustálení přízvuku na 1. slabice slov, např. *neděle*, a na původní (slabičné) předložce, *na stole* (Večerka, 2009, s. 16).

- Morfologie a syntax češtiny

Typická je archaická deklinace substantiv, zejména v množném čísle zachováním starých koncovek v dat., lok a instr., např. *pánům*, *v lesích*, *s pány*. Dále také archaické rozlišování tří rodů v množném čísle, formálně vyjádřené u adjektiv a participií, např. *dobří*, *dobré*, *dobrá*. Jinde u slovanských jazyků dochází k částečné nebo úplné nivelizaci rodových rozdílů, stejně je tomu např. v běžně mluvené češtině.

U přechodníků přítomných a minulých je archaické rozlišování rodu a čísla, např. *dělaje*, *dělajíc*, *dělajíce*; *poprosiv*, *poprosivši*, *poprosivše* (Večerka, 2009, s. 16).

Ke slovesným třídám pak Večerka (2009, s. 17) uvádí: „Rozšíření koncovky *-m* v 1. os. sg. od atematických sloves k tematickým slovesům 4. a 5. tř.: *prosím*, *trpím*, *sázím*, *dělám*. Zobecnění koncovky *-me* v 1. os. pl. sloves všech tříd (s variantním *-m* v 1. – 3. tř.), např. *neseme/nesem*, *prosíme*, *děláme*.“

Futurum nedokonavých sloves se tvoří pomocí opisu *budu* + infinitiv, což je jev severoslovanský, a od omezeného počtu sloves s pomocí prefixu *po-*, např. *ponesu*, *poběžím*.

Opisné pasivum se tvoří paradigmaticky s pomocným slovesem *býti* a minulým trpným participiem (*typ jsem nesen*, *byl jsem nesen*, *budu nesen* atd.). Pomocné sloveso

být v 3. os. sg. i pl. opisného préterita zaniklo, např. *přišel, přišli*. Negativní partikule *ne-* se dává k participiu, např. *nepřišel jsem*.

Archaické je rovněž tvoření kondicionálu tvary pomocného slovesa *býti*, např. *bych, bys, by, bychom, byste, by* ve spojení s *l-*ovým participiem slovesa významového. Kondicionálové zakončení na *-ch* v 1. os. sg. je zachováno v bulharštině, srbštině, charvátštině a lužické srbštině (Večerka, 2009, s. 17).

Večerka (2009, s. 18) se zmiňuje o jisté specifčnosti češtiny narozdíl od slovanských jazyků: „V češtině se ve srovnání s jinými slovanskými jazyky nadmíru často užívá formálního subjektu *to* (nebo *něco/cosí*) ve větách jako *Zasypalo to tam sedm, V trávě to šustí, Vlakem to házelo, Kdesi cosi smrdí prachem*.“

Stejně jako ostatní národní spisovné slovanské jazyky má i čeština charakteristické znaky v typech podřadných a souřadných souvětí, dokládá to např. jen částečná mezislovanská shoda spojovacích prostředků. Např. u souřadného spojení adverbativního existuje diferenciace, v češtině jsou vedle *a, ale, však, leč* také spojky *než, zato, nicméně, nýbrž, ovšem*. V souvětí důvodovém příčinném se užívá *kvůli tomu, z toho, z té příčiny, díky tomu, od toho, že, protože, neboť, vždyť, když, jak, poněvadž, jelikož, ježto, anžto*. Jde o jazykové prostředky založené na starém jazykovém materiálu slovanském, ale konstituované v této funkci až v mladších historických fázích slovanských jazyků, tudíž mezi nimi panuje ve slovanských jazycích velká nejednotnost (Večerka, 2009, s. 18).

- Slovní zásoba a tvoření slov

Základní fond slovní zásoby češtiny tvoří lexikální jednotky až z praslovanštiny a bylo zjištěno téměř 1200 takových slov archaického původu společných ještě dnes všem slovanským jazykům. Jako příklad takových slov lze uvést především číslovky a zájmena, slova vztahující se k člověku, jeho sociálnímu postavení a anatomii (např. *jméno, sestra, syn, duše, hlava, bedro* aj.), názvy živočichů a jejich produktů (např. *jehně, jelen, vejce, maso* aj.), pojmenování stromů (např. *javor, třešně, dub* aj.), nástroje

(např. *bič, lopata, pluh* aj.), označení terénních útvarů (např. břeh, brázda, dolina aj.), slovesné akce a stavy (např. *běhat, budít, brát* aj.), adjektivní vlastnosti (např. *bílý, celý, veselý* aj.), abstrakta (např. *zlo*) a mnohá jiná. Některá slova, která jsou v jiných slovanských jazycích zastoupená, v češtině postrádáme, např. *čudo*, dnes v č. ‚div, zázrak‘; *kura*, dnes v č. ‚slepice‘; *loza*, dnes v č. ‚vinná réva‘ atp. (Večerka, 2009, s. 18–19).

Ze slov cizího původu je podle Večerky (tamtéž) zastoupena hlavně odborná terminologie přírodovědná, právní a humanistická, tvořená z řecko-latinských základů nebo přejímaná jako citátová slova, např. *elektron, psychologie, eugenika, realismus* aj. V celém historickém vývoji češtiny byl nezanedbatelný kontakt s němčinou. Podle ní byly vytvořeny četné české kalky typu *zvěrolékař* i semikalky jako *Vánoce* nebo *litkup*. Obecnější známost a užívání mají slova jako *jo* ‚ano‘, *štamprle, špek, pakovat*, aj. V minulosti, za Jungamna v 1. pol. 19. stol., se v češtině uplatnil vliv polštiny a ruštiny. Z ruštiny má čeština té doby slova jako *vzduch, příroda*, nověji pak *prověrka, obřad* aj. Nejnověji se projevuje působení angličtiny ve výrazech sportovních, dopravních, technických, ekonomických, obchodním atp., např. *start, top, stop, fotbal, leasing, hard-disk* aj.

O domácím fondu Večerka (2009, s. 19-20) pojednává takto: „Domácí základní fond byl obohacován kompozicí, obecně nikoli častou, ale hlavně derivací slov s pomocí prefixů a sufixů, zčásti slovanským jazykům stále společných, ale i v tom případě využívaných a distribuovaných často nejednotně. Ze sufixů je pro češtinu charakteristické široké užívání mužského deminutivního sufixu *-ek*, např. *syne(če)k, tatínek*, při tvoření neadjektivních adverbíí sufix *-mo*, např. *koňmo*. Z prefixů se v č. uplatňuje severoslovanské *vy-*, např. *vypustit, výstup* aj. V slovesné derivaci je pro č. typický sufix *-va-*. Tvoří se jím sekundární imperfektiva jako *zpracovat – zpracovávat*, dále frekventativa jako *chodit – chodívat – chodívávat*.“

- Dialekty

České území se nářečně dělí do dvou areálů: západního (území Čech a přilehlý pás západní Moravy) a východního (zbylé území moravské a slezské). Západní část, ve které se mluví nářečími českými, je jazykově málo diferencovaná (dialekty jihozápadočeské – s úsekem doudlebským a chodským, severovýchodočeské, českomoravské a moravskočeské). Společným znakem jsou diftongické střídnice *ej*, *ou* za staročeské *y*, *ú*, např. *strejc*, *mouka*. Východní část českého jazykového území je rozdělena do tří nářečních oblastí. Hanácké (středomoravské) nářečí se střídnicemi *é*, *ó* za stč. *y*, *ú*, např. *stréc*, *móka*. Východomoravské s archaickým zachováním původnějšího stavu, např. *stryc*, *múka* je si blízké se slovenštinou. Lašské (slezské) se zkrácením starých délek, např. *stryk*, *muka* a s cekáním a dzekáním palatalizovaných souhlásek *t'* a *d'*, např. *dzeći*, tvoří přechod k polštině (Večerka, 2009, s. 20).

2.3 Jihoslovanské jazyky

Večerka (2009, s. 60) uvádí, že jihoslovanské jazyky představují ve svém celku dnes, ale pravděpodobně už i při svém vzniku jazykový komplex dvojdílný, jednak slovinsko-srbocharvátský a jednak makedonsko-bulharský. Proto se také neuvažuje o nějakém „jihoslovanském prajazyku“. Celkový obraz jihoslovanských jazyků byl navíc podstatně upraven sekundární jazykovou složkou balkánskou uplatňující se zvláště silně na východě jihoslovanského komplexu. V souvislosti se specifickostí genetické klasifikace jihoslovanských jazyků je třeba se zmínit o hypotéze obnovující myšlenku staroruského kronikáře Nestora z počátku 12. století, že kolébka Slovanů ležela v Zakarpatí na Dunaji. Komplikovaněji se slovanská etnogeneze a glotogeneze klade mimo Evropu do předoasijské oblasti mezi východním Černomořím a Aralským jezerem, odkud se prý slovanské kmeny stěhovaly jednak na sever, do severovýchodní Evropy, jednak na západ, do Podunají a na Balkánský poloostrov. Teprve z těchto dvou východisek evropských (svého druhu sekundárních pravlastí) se měla uskutečňovat jejich další evropská expanze.

Slovanština se stala sama sebou, až když se ve skupině starších indoevropských dialektů uskutečnily specificky slovanské jazykové proměny, takže se teprve skrze ně stal jazykovou jednotkou specifickou, skutečnou „slovanštinou“, vlastně praslovanštinou. Podrobně lze tyto proměny sledovat v historickém hláskosloví: série procesů spjatých s fungováním tzv. zákona otevřených slabik (nebo tendence k progresivní sonoritě slabik), s tendencí k palatalizaci hlásek a s vývojem vokalické kvantity. Všechny se realizovaly až v našem letopočtu, počínajíc ne dříve než v 2. stol. po Kr. Dnešní jihoslovanské jazyky jsou tyto: slovinština, charvátština se srbštinou (a bosenštinou), makedonština a bulharština (Večerka, 2009, s. 61).

Jižní slovanské jazyky se podle Petra (1984, s. 33–34) vyznačují těmito rysy:

Futurum tvoří opisně u sloves dokonavých i nedokonavých spojením pomocného slovesa *byti* nebo *chotěti* a tvaru geneticky infinitivního (srbocharvátština),

eventuálně už i přítomného (bulharština, makedonština) nebo *l*-ového příděje (slovinština), např. slin. *bom pisal*; srch. *pisaću, napisaću*.

Krátké a dlouhé adjektivní tvary se užívají ve jmenném přísudku i přívlastku, např. slin. *mlad fant, mladi fant*; srch. *mlad junak, mladi junak*.

Formant *-ov-* je příznakem plurálních tvarů, např. slin. *most-mostovi*; srch. *drug-drugovi*.

V jižních jazycích kromě slovinštiny se zachovaly jednoduché minulé časy aorist a imperfektum (srch. *pisah*; bulh. *četjach*).

Účelové věty se uvozují spojkou *da* + indikativ, např. srch. *traži da mu donesem vode* „chce, abych mu přinesl vodu“; bulh. *az go molja da si otide* „prosím ho, aby odešel“.

2.3.1 Balkánský jazykový svaz

Podle Petra (1984, s. 34) shledáváme na Balkáně zvláštní případ konvergence několika jazyků geneticky nepříbuzných. Tohoto procesu se účastnila bulharština, makedonština, rumunština, albánština, řečtina a v omezené míře také srbocharvátština, zvláště její srbská varianta. Mluvíme o balkánském jazykovém svazu a společně vzniklé strukturální jevy nazýváme balkanismy. Jsou to jazykové inovace vzniklé jako důsledek vzájemného působení a sblížování jazyků s rozdílným systémem.

K nejvýznamnějším balkanismům pak Petr (1984, s. 34) řadí:

Užívání a vznik postpozitivního členu určitého. Vyvinul se z ukazovacího zájmena v bulharštině, makedonštině, rumunštině a albánštině, např. bulh. *žena-ženata*.

Infinitiv se nahrazuje vedlejší finální větou se spojkou v bulh., mak. a srch. *da*, rumun. *să*, albán. *të*, řecky *na* + indikativ (v slov. jazycích) nebo subjunktiv (v rumun., albán. a řečtině.), např. bulh. *daj mi da pija* „dej mi napít“.

Infinitiv se zachoval v bulharštině jen ve zkrácené podobě bez koncovky *-ti*, např. *ne moga čaka* „nemohu čekat“.

Opisné futurum se tvoří u sloves dokonavých i nedokonavých pomocí slova vyvozujícího se od **chotěti*, např. bulh. *šte piša*, srch. *pitaću*.

Splynutí tvaru genitivu a dativu v deklinaci. Rozšíření funkce jednoho pádového tvaru také na druhý pád je známo v balkánských jazycích, přičemž se rozdílně řešilo přenášení pádových funkcí.

Vznik analytické deklinace. Východiskem byl zánik deklinace (koncovkové flexivní) v tzv. balkánské latině. Zanikly téměř úplně koncovky u gen., dat., lokálu a instrumentálu, místo nich se k vyjádření syntaktických vztahů ve větě užívá předložkových spojení, předložka + společný, neměnný tvar, původně ak., např. bulh. *ot majka* „matky“, *s grad* „s městem“. Zachovaly se jen tvary vok. sg. a zbytky ak. sg. u

některých maskulin označujících osoby. Odlišné jsou tvary pro sg. a pl., bulh. *brig-bregove*, *žena-ženi*.

Komparativ a superlativ u adjektiv a adverbí se tvoří předponově, spojením předpony *po-*, *naj-* + pozitiv, např. bulh. *dobre*, *po-dobre* „lépe“, *naj-dobre* „nejlépe“.

Zdvojování předmětu bližšího i dalšího v dativu a akuzativu nepřízvučnými formami osobních zájmen v postavení před slovesem.

Vyjadřování posesivních vztahů se děje kromě užívání přivlastňovacích zájmen *moj*, *tvoj*, ... také pomocí nepřízvučného tvaru osobního zájmena v dativu (užité v enklitickém nebo proklitickém postavení), které se klade za substantivum, k němuž se vztahuje přivlastňování, popřípadě mezi determinující adjektivum a determinované substantivum. Např. bulh. *najmalata im sestra* „jejich nejmladší sestra“ (Petr, 1984, s. 35).

2.3.2 Chorvatština, srbština, bosenština

Od poloviny 19. století až do devadesátých let 20. století se na území Charvátska (s Dalmácií), Srbska, Černé Hory a Bosny a Hercegoviny deklaroval a užíval společný spisovný jazyk zvaný charvátsko-srbský nebo srb(sk)o-charvátský (srbocharvátština). Užíval dvou písem, latinky a cyrilice, a dvou rovnoprávných výslovnostních variant, jekavské a ekavské. Po rozpadu Jugoslávie v devadesátých letech 20. stol. se emancipovaly od společného spisovného jazyka jazyky titulních národů Charvátů a Srbů charvátština a srbština a první kroky k osamostatnění učinila též bosenština (bosenský jazyk, vlastním názvem *bošnjački jezik*). Už roku 1995 postulovala skupina černohorských intelektuálů aspoň název „černohorský jazyk“, i když oficiálním spisovným jazykem Černé Hory byla a je srbština (Večerka, 2009, s. 69).

Historicky vyvážené jazykové znaky celého tohoto komplexu jsou do značné míry společné. U spisovných jevů, i společných, se po rozlišení dnešní charvátštiny a srbštiny citují charvátské útvary latinkou (a jekavsky), srbské cyrilicí (a ekavsky), přestože i část Srbů užívá latinky. U popisovaných jazykových entit se konstatují eventuální rozdíly mezi oběma národními spisovnými jazyky. Přes uváděnou samostatnost panuje v komunikačním styku Charvátů, Srbů i Bosňanů princip tzv. pasívního bilingvismu (trilingvismu) daleko silněji než třeba mezi Čechy a Slováky (Večerka, tamtéž).

- Písmo a grafika
 - a) Charvátská (a srbská) latinka

Večerka (2009, s. 70 – 71) ji charakterizuje těmito znaky:

Abeceda má tři spřežky, které odpovídají jednoduchým grafémům v srbské cyrilici; tupá afrikáta *dž* jako znělý protějšek neznělého *č*, např. *džep* „kapsa“, *lj* a *nj* jako změkčené protějšky [lʲ] a [nʲ] nezměkčených *l* a *n*, např. *ljudi* [lʲudi].

Grafémy *a*, *e*, *i*, *o*, *u* označují samohlásky (melodicky přízvučné i nepřízvučné, dlouhé i krátké) „italského typu“, tj. vyslovované jasně, bez artikulačního posunu nebo redukce. Litera *i* zaznamenává „úzké *i*“ bez ohledu na původ, ale nezměkčující předcházející souhlásky, tedy *vidim* [vidim] „vidím“.

V běžném textu se u samohláskových grafémů neoznačuje ani jejich délka, ani jejich melodický přízvuk, takže se text bez znalosti jazyka, jen se znalostí písma nemůže fónicky realizovat (číst) správně, nýbrž jen přibližně. Graficky nerozlišeno je rovněž *r* neslabikotvorné, např. *rođen* [rodžen] „narozený“, a *r* slabikotvorné, např. *vrba* [vrba] „vrba“.

Litera *ć* označuje neznělou afrikátu (vyslovovanou „mezi *c* a *č*“, tj. [tʰsʰ] – ale foneticky zůstane při *ć*, např. *noć* „noc“, litera *đ* její protějšek (vyslovovaný „mezi *dz* a *dž*“, tj. [dʰzʰ] – foneticky zůstane při *đ*, např. *međa* [medža] „mez“.

Litera *h* se vyslovuje podobně jako české *ch*, ale „slaběji“ než ono: neoznačuje totiž neznělou frikativu hrtanovou, nýbrž velární, z fonetických důvodů bude zaznamenána jako [ch].

b) Srbská cyrilice

Srbská cyrilice vychází z upravené a doplněné ruské azbuky. Liší se od ní absencí liter й, ы, ъ, ь, я, ю, э, щ, navíc má grafémy ħ = *đ*[*dž*], např. *meħa* [meħa] „mez“, ħ = *ć*[*č*], např. *noħ* „noc“, љ = *lj* [lʲ], např. *kraљ*, charv. *kralj* [kralʲ], њ = *nj* [ň], např. *koњ*, charv. *konj* [koň].

Litera e na rozdíl od ruštiny není na počátku slabiky výslovnostně prejotovaná ani neoznačuje měkkost předcházející souhlásky, např. *etiчки* [etički] „etický“. Litera и na rozdíl od ruštiny neměkčí předcházející souhlásku, např. *ништа* [ništa] „nic“.

Charvátský i srpský pravopis je silně „fonetický“, preferuje psaní podle výslovnosti, např. *vrabec* – gen. *враца врабац* [vrabac] – *враца* [vrabca].

- Hláskosloví

Za psl. *ch* po 2. a 3. palatalizaci velár je *s*, např. *савса* <*всьсь* (přesmykem *vas>sav*) „všečen“; nom. *снахаснаха*– dat. a lok. sg. *снаси* (řidčeji *снахи*), *снаси* [snasi]. V češtině je *š* na místě *ch*, např. *снача* – *снаше*.

Za psl. *g* po 2. a 3. palatalizaci velár je *z*, např. *кнез* *кнез* [knez], nom. *нога* *нога* [noga], dat. lok. *нози* *нози* [nozi].

Za psl. *kv-* a *gv-* před *ě/i* diftongického původu je *cv-* a *zv-*, např. *цвет* *цвет* [cvet], *звезда* *звезда* [zvezda]. V češtině tato palatalizace neproběhla, např. *květ*.

Za psl. *tj/kt* je *ć*[*č*], za *dj* je *đ*[*dž*], např. *свећа*[sveča]свећа, *мећа* [medža]мећа. Čeština má za skupinu *tj, dj >c, dz*, např. *svíce, mez*.

V psl. kontaktu retnic *p, b, m, v* s jotací se vyvinulo tzv. *l*-epentheticum, např. *земља* *земља* [zemlʲa], *грабље* *грабље* [grablʲe]. Čeština má měkké retnice *pʲ, bʲ, mʲ, vʲ* za spojení *pj, bj, mj, vj*.

Psl. sekvence *tl*, *dl* mimo násloví (tj. uvnitř a na konci slov) přešly po zániku *t* a *d* v pouhé *l*, např. *plela* плела [plela] < *pletla*. Nicméně v češtině je nezjednodušené *tl*, *dl*, např. *pletl*, *mýdlo*.

Metateze likvid v etymologických skupinách *-tort-*, *-tolt-*, *-tert-*, *-telt-* byla provedena stejně jako ve všech jsl. jazycích, češtině a slovenštině s psl. dloužením samohlásek $\bar{o} > a$, $\bar{e} > \acute{e}$ (a to následně přešlo v charvátštině v (*i*)*je* a v srbštině v *e*), např. *grad* град „město“, *mlijeko* млеко [mleko] „mléko“. V češtině *golva* > *glava* pak ve 12. – 13. století proběhla změna $g > \gamma > h$: *hlava*.

Náslovné *ort-*, *olt-se* v jsl. jazycích změnilo v *rat-*, *lat-* stejně jako ve slovenštině, např. *lakat* локат [lakat] „loket“. V češtině proběhla tato metateze likvid také, ale má různé výsledky podle intonace: někde *ra*, *la*, někde *ro*, *lo*.

Psl. hlásky jerové se vyvinuly v podstatě podle Havlíkova pravidla: v souvislé řadě slabik s jerovými hláskami v lichých, počítáno od konce, zanikaly bez náhrady, v sudých, počítáno od konce, se vokalizovaly v *a*, např. *dan* дан [dan] < *dъnъ* „den“. Čeština má za oba jery *e*, např. *den*, *sen*.

Podobně jako v ostatních jsl. jazycích, ale také v češtině, splynuly původně slabikotvorné [l], [r] s původními neslabikotvornými *r* a *l*, za nimiž následovaly normální vokalické jery, tedy *rъ*, *rь*, *lъ*, *lь*, s výjimkou konce slov v [r], v grafice *r* a v *u*, např. *vrba* врба [vrba] < *vъrba*, *grlo* грло [grlo] < *gъrdlo*, *tblt* > *tlt*: *vlk* (Večerka, 2009, s. 71).

Zánik lichých jerů vedl běžně k zániku slabik, jejichž byly jery znovu nositeli. Zánikem jerů po sonorách ale nejprve vznikly tzv. pobočné slabiky se sonorami jako jejich zvučnostními pseudovrcholy. V charvátštině a srbštině byly uprostřed slov plně sylabizovány uvedeným splnutím se střídnicemi za původní likvidy slabikotvorné. Na konci slov byly podobně jako v jsl. jazycích a ve slovenštině plně sylabizovány svarabhaktickým vokálem *a*, např. *Petar* Петар [Petar] < *Petr* < *Petrъ*, ke *gristil*-ové participium *grizao* гризао [grizao] < *grizl* < *gryzlъ* „hryzl“. Rovněž na počátku slov se

sonory (stojící po zániku slabého jeru před souhláskou) často sylabizovaly posttronovanou samohláskou, např. *lagati* лагати [lagati] < *lat i* < *l̥gati* „lhát“.

Psl. nosovky se vyvinuly v hlásky ústní: $\epsilon > e$, $\varrho > u$, např. *pet* пет [pet] < *p̥e̯t̥*, *ruka* рука [ruka] < *r̥o̯ka*. V češtině $\epsilon > ä$ > *ě*, např. *pět*, slc. má *pät*´.

Psl. *y* a *i* splynuly v *i* (neměkčící předchozí souhlásku), např. *ti* ти [ti] < *ty*.

Změna *l* zavírajícího slabiku v *o*, např. *dao* дао [dao] < *dal* < *dal̥*. Změna *v̥b-* a *v̥b-* na počátku slova v *u-*, např. *unuk* унук [unuk] < *v̥bnuk̥* „vnuk“.

Stejně jako *i* v makedonštině změna *čr-* v *cr-*, např. *crn* црн [crn] < *č̥r̥n̥b̥* „černý“. Stejně jako ve všech jsl. jazycích nastalo splnutí starších skupin *-šs-* a *-žs-* vzniklých po zániku jeru v liché (slabé) pozici (*-š̥s-*, *-ž̥s-*) v *š* a spolu s makedonštinou změna starší skupiny *-čs-* (<*-č̥s-*) v *č*, např. *češki* чешки [češki] < *č̥eš̥b̥skyj̥* „český“. V češtině *čr-*, *žr-*, *ščr-* > *čer-*, *žer-*, *šer-* > *štěr-*.

Oba spisovné jazyky mají shodně dva přízvuky klesavé, dlouhý $\hat{\quad}$ a krátký $\acute{\quad}$, a dva stoupavé, dlouhý $\acute{\quad}$ a krátký $\grave{\quad}$. V textu se běžně neoznačují, zaznamenávají se však uvedeným způsobem v jazykovědných dílech (slovnících, fonetikách a gramatikách), např. *vran* врѧн [vran] „havran“, *žena* жѧна [žéna] „žena“, podobně jako i délka nepřízvučných samohlásek, např. *vojnĭkā* војн’ kā [vojnýká] „vojáků“. Melodický přízvuk i vokalická kvantita jsou prozodické prostředky fonologické. Absence jejich označení v textu ztěžuje jak jeho fónickou realizaci, tak i porozumění jeho významu (Večerka, 2009, s. 72).

Podobně jako v ukrajinštině je zachována znělá výslovnost párových znělých souhlásek na konci slov, např. *med* мед [med], *nož* нож [nož].

Rozdíly mezi charvátštinou a srbštinou se objevují zachováním starého *cha* jeho vytěšňováním a nahrazováním jinými souhláskami. V obou jazycích se objevuje *ruho* pyxo „roucho“, ale proti charv. *uho* je srb. уво [uvo] „ucho“. Sekundárně se objevuje *h* v bosensštině, např. *lahak* (proti *lak* лак) „lehký“.

Systémový rozdíl mezi charvátštinou a srbštinou je ve střídnících za psl. *ě*: charv. je (i)jekavská, srb. ekavská, např. *snijeg* снег [sneg]<*sněgъ* „sníh“, *dijel* део [deo]<*dělbъ* „díl“.

Měkkostní korelace se uplatnila více v severoslovanských jazycích, na jihu pouze v dialektch bulharsko-makedonských. Depalatalizace nastala v češtině (odstranila tzv. slabší změkčení před *e* (*nešet'e*>*nesete*) apod., dále v ukrajinštině také před *e*, a dokonce před *i* (*nebudete*, *pivo*). V srbštině není měkkostní korelace rozvinuta, zůstalo jen staré *l-l'*, *n-n'*; psáno *lj*, *nj*). Souhrnně možno říci, že srbština, chorvatština, slovinština a makedonština měkkostní korelaci vůbec nerozvinuly.

Kontrakce (stahování) nastala v češtině na poč. 10. stol. nejdůsledněji. V srbochorvatštině došlo jako jinde ke stažení skupiny *ъjъ*>*i*, *aja*>*a*, *oje*>*o*; *ъjъ*>*i*, dále koncové *-ъje*, *-ъja* buď měkčily předchozí konsonant, např. *prъtъje* > *pruče* [pruče] „proutí“, *bratra* > *braća* [brača] „bratři“, nebo daly *je*, *ja*, např. *perje* [perje] „peří“.

- Morfologie a syntax

Částečné vyrovnání tvrdých a měkkých typů v koncovkách substantivní deklinace ženského a mužského rodu. V charvátštině a srbštině zobecněly u tvrdých typů feminin koncovky typů měkkých: dat. a lok. sg. *ženi* жени podle *duši* души, gen. sg. a ak. pl. *žene* жене podle *duše* душе; stejně tak v ak. pl. maskulin: *narode* народе podle *konje* коње.

V instr. feminin koncovka *-om*, např. *ženom* женом.

V gen. pl. u většiny skloňovacích typů koncovka *-a* (s délkou!), např. *narod* – *naroda* народ – народа, *žena* – *žena* [a:] жена – жена.

Koncovkové vyrovnávání mezipádové vždy s jedinou koncovkou u každého deklinačního typu a) pro dat. a lok. sg., např. *jelenu*, *oraču*; *selu*, *djetetu*; *ženi*, *kosti*, *materi*; b) pro nom., ak. a vok. pl. feminin a neuter, např. *žene*, *sestre*; *stvari*, *radosti*;

sela, jezera, imena (u maskulin je odlišen nom. a vok. od ak.: *narodi – narode*); c) pro dat., lok. a instr. pl., např. *narodima, ženama, stvarima, selima*.

Rozšíření plurálového *-ov-* a *-ev-* v deklinaci maskulin nejen do nom., ale do celého plurálového paradigmatu, např. *snop – snopovi – snopova – snopovima – snopove; bič – bičevi – bičevima – bičeve* (Večerka, 2009, s. 73).

Koncovka *-ga* v gen. sg. maskulin neuter rodových zájmen a složených adjektiv, např. *toga, njega, mladog(a)* тога, њега, младог(а).

Jmenné a složené tvary adjektivní se zčásti rozlišují koncovkami, v sg. maskulin a neuter; v sg. fem. a v pl. všech rodů zčásti jen krátkostí a délkou koncové samohlásky. Jmenných tvarů užívá více charvátština než srbština, např. u *Andrićevu dijelu*, ale у Андричевом делу [u Andričevom delu].

Posesivní zájmena 3. os. jsou podobně jako v ostatních jsl. jazycích kongruentní: *njegov, nejzin/njen, njihov* његов, њезин/њен, њихов.

Zobecnění koncovky *-m* v 1. os. sg. přít. času sloves všech typů a *-mo* v 1. os. pl. V charvátštině i srbštině je samohláska před těmito koncovkami dlouhá. Např. *tresem – tresemo, čujem – čujemo*.

Srbština zachovala jednoduchá préterita, aorist (préteritum dokonavé) a imperfektum (préteritum nedokonavé), např. aorist *tresoh, trese* nebo imperfektum *tresijah/tresah*. Charakteristická je koncovka 3. os. pl. aoristu *-še*, např. *tresošē*, která zachovává původní aoristovou koncovku *-šē*. V západoslovanských jazycích měl kmenotvornou příponu *-e-*: *vedech, vede, vede*.

Opisné préteritum (nazývané někdy perfektum) se tvoří spojením *l-*ových participií s prezenními tvary slovesa *biti*, které je součástí daného paradigmatu i ve 3. os. obou čísel, *radio sam [rado sam], radio si, radio je, radili smo, radili ste, radili su*. Záporné tvary se tvoří negováním pomocného slovesa, tedy *nisam radio [nysam*

radio]. Pomocné sloveso se může při důrazu (např. v otázkách) užít i v přízvučné podobě: *jesam, jesi, jesmo, jeste*.

Tvoření futura je s pomocí starého slovesa „chtíti“. Na rozdíl od uvedených jazyků se však v charvátštině a srbštině pomocné sloveso časuje a významové sloveso stojí v infinitivu, např. *ja ću pitati [ja ću pitaty], ti ćeš pitati [ty ćeš pitaty], on će pitati [on će pitaty], mi ćemo pitati [mi ćemo pitaty], vi ćete pitati [vi ćete pitaty], oni će pitati [ony će pitaty]*. Je též futurum se zkráceným infinitivem a postpozicí pomocného slovesa. V charvátštině je zkrácený infinitiv s *-t* a pomocné sloveso se píše jako samostatné slovo: *pitat ću*, kdežto v srbštině bez *-t* a s postponovaným slovesem jako jedno slovo: *питаћу [pitaču]*. Záporné futurum se tvoří negováním pomocného slovesa: *neću [neču], nećeš [nečeš]* нећу, нећеш. Pomocné sloveso se může při důrazu objevit i v přízvučné formě *sho-*, např. *hoću [hoču]* хочу.

V soustavě časů je také antepreteritum (plusquamperfektum) a futurum 2 (futurum exactum) (Večerka, 2009, s. 74).

Záporný imperativ se může tvořit opisem *nemoj, nemojmo, nemojte* немој, немојмо, немојте + infinitiv.

Substantiva mužského rodu na *-a* mají v sg. kongruentní tvary adjektiv a rodových zájmen v maskulinu, ale v pl. ve femininu, např. *dobar sluga – dobre sluge*.

Substantiva hromadná formálně jednotného čísla vyjadřující však číslo množné (*braća [brača]* „bratři“, *gospoda* „pánové“, dále tvary na *-ad* jako *perad* „drůbež“, *unučad* „vnoučata“) mají s rodovými zájmeny a adjektivy ve funkci přívlastku shodu formální, tj. singulárovou, se slovesy v přísudku však shodu podle smyslu, tj. plurálovou, např. *čija su ova djeca?*

Charakteristické jsou některé znaky v postavení příklonek, a to a) časté postavení enklitik za prvním přízvučným slovem ve větě i tehdy, je-li takové první slovo součástí těsného syntagmatu, např. *moja su braća zdrava*; b) postavení zvratného

se v řadě zájmených enklitik po dativu, např. *to mi se sviđa* [*to mi se sviđza*] „to se mi líbí“.

Spojení číslovek od 5 výše se jménem označujícím počítané předměty se neskloňuje, např. *pet momaka, o pet momaka, sa pet momaka* „pět hochů, o pěti hoších, s pěti hochy“. V srbštině se tento typ prosazuje i u číslovek „nižšího počtu“ (tj. do čtyř), kdežto v charvátštině se tyto obraty skloňují, např. *iz dviju zemalja*, ale *из две земље* [*iz dve zemlje*].

„Vykání“ je ve všech svých složkách formálně harmonické, tj. plurálové (tedy ruského typu), např. *vi ste došli* „vy jste přišel/přišla“, *vi ste veseli* „vy jste veselý/veselá“.

- Slovní zásoba a tvoření slov

Základní slovní fond charvátštiny a srbštiny tvoří lexikální jednotky pocházející až z praslovanštiny. Bylo zjištěno skoro 1200 takových slov archaického původu společných ještě dnes všem slovanským jazykům a dalších skoro 700, která chybějí v jednom nebo dvou z nich (Večerka, 2009, s. 75).

Jako příklad slov zachovaných též skoro ve všech slovanských jazycích lze uvést především zájmena a číslovky (*sto* též *stotina*, proti srbskému *милион* [*milion*] je charvátsky *milijun* a proti srbskému *хиљада* [*hiljada*] je charvátsky *tisuća*) (Večerka, tamtéž).

Ze slov cizího původu se podle Večerky (2009, s. 76) v charvátštině a srbštině uplatňuje mocná vrstva odborné terminologie přírodovědné, ale i právní a humanistické, tvořené z řecko-latinských základů nebo přejímané jako citátová slova z jiných cizích jazyků, jsou to tzv. evropeismy, např. *dekoracija, dialog, interes* aj. Charakteristické je pro charvátštinu a srbštinu množství slov tureckého původu, např. *sat* „hodina“, *džep* „kapsa“, *filđžan* „šálek na kávu“. Další zdroj výpůjček představuje řečtina, např. *trpeza* „stůl“, *pizma* „pomsta“. Uplatnil se též vliv němčiny, např. *kelj* „kapusta“, *marš*

„pochod“. Z jazyků v kontaktu jsou v srbsštině a v charvátštině lexikální výpůjčky z maďarštiny a italštiny, ze světových jazyků z francouzštiny, angličtiny a ruštiny.

Večerka (tamtéž) také upozorňuje na rozdíl mezi charvátštinou a srbsštinou, který se nejvýrazněji projevuje právě v slovní zásobě. Už v období společného spisovného jazyka se uvádělo několik set slov odlišných v charvátštině od srbsštiny a jejich počet se v průběhu 20. stol. postupně ještě zvětšoval, několik příkladu: *tjedan* недеља [nedelja], седмица [sedmica] „týden“, *kolodvor* станица [stanica] „nádraží“, *prsa* груди [grudy] „prsa, ňadra“ aj. Charvátština má ve srovnání se srbsštinou větší počet slov tvořených od domácích základů, především proti srbským turcismům, např. *pčelar* кованджија [kovandžija] „včelař“.

Rozdíly v slovní zásobě obou spisovných jazyků se někdy týkají slovtvorných morfémů (sufixů), např. *sudebni* судски [sudsky] „soudní“, *plaća* плата [plata] „výplata“, aj. Běžně stojí proti sobě v přejatých slovech ch. *-ist* a s. *-ista*, např. *taksist* таксиста [taksista] „taxikář“. Slovesný sufix *-irati* je v řadě slov společný, např. *evocirati* евоцирати „evokovat“, ale v ch. stojí často proti s. *-isati*, *-ovati*, např. *protestirati* протестовати [protestovati] „protestovat“. V chorvátštině se užívá přechylovacího sufixu *-ica*, např. *profesorica* професорка [profesorka] „profesorka“, *studentica* студенткиња [studentkinja] „studentka“, deminutivního sufixu *-č(ić)*, např. *unućić* [unućić] унуче [unuče] „vnouček“.

- Dialekty

Nářečně se srbské a charvátské jazykové území člení na oblast štokavskou, kajkavskou a čakavskou podle podoby tázacího zájmena „co“: *što*, *jak*, *ča*. Dalším dělidlém jsou střídnice za psl. *ě*, které se zčásti měnilo v *e* (dialekty ekavské), zčásti v *je/ije* (i)jekavské) a zčásti v *i* (dialekty ikavské) (Večerka, 2009, s. 77).

Štokavské dialekty jsou podle Večerky (tamtéž) rozloženy na většinu srbského a charvátského teritoria a jsou bohatě dále diferencovány. Vedle nářečí staroštokavských v jihovýchodní části Srbska, nazývaných někdy torické, jde o dialekty novoštokavské

zaujímající většinu území Srbska, Černé Hory, Bosny a Hercegoviny a velkou část Charvátska a rozpadající se na menší nářeční celky (např. nářečí černohorská, východohercegovinská, šumadijsko-vojvodinská aj.). Mezi jejich charakteristické znaky patří zejména tzv. mladší jotace projevující se ve slovech jako *s'eme/šeme* – spisovně *sjeme*, *pl'esma* – spisovně *pjesma* atd., tj. na styku s jotací, která vznikla jekavskou výslovností starého ě.

Kajkavské dialekty na severozápadě území tvoří zase přechod charvátštiny k slovinštině (která je také kajkavská). Je v nich střídnice *č* za *tj* (*kt*) a *j*, *dž* nebo *đ* za *dj*, objevuje se v nich protetické *v-* před *u-* (např. *vuho* proti *uvo/uhó*), zanikla v nich prostá préterita, místy je zachováno supinum, objevují se koncovky *-ijo/-iju* v 3. os. pl. sloves (*vidijo/vidiju* proti *vidě*), futurum se tvoří s pomocí slovesa *budu* a *l-*ového přičestí (*bom napravil* „udělám“) (Večerka, tamtéž).

Čakavské dialekty rozložené hlavně na pobřeží Jaderského moře a ostrovech, mají archaické prozodické poměry (zachování psl. místa přízvuku), vyznačují se střídnicemi *j* za *dj* a *t'* za *tj* (*kt*), např. *svi'ta* „svíce“, *tuji* „cizí“, přechodem koncového *-m* v *-n*, např. *dan* proti spisovnému *dam*, *sedan* proti *sedam*, *e-*ovými střídnicemi za *jery*, např. *otec*, *pes*, *dneska*, zachováním koncového *-l*, např. *stol*, *orel* proti spisovnému *stō*, *orao*, změnou slabikotvorného *l* v *o/ al/ el* nebo jeho zachováním, např. *vlna*, *valna/velna*, *vona*, zánikem jednoduchých préterit aj. (Večerka, 2009, s. 78).

3. Konvergentní a divergentní jazykové tendence

V současné době se v jihoslovanské oblasti vyskytuje pět spisovných jazyků – k západní jihoslovanské větvi patří slovinština, chorvatština, srbsština a k východní pak bulharština a makedonština. Podoba spisovného jazyka na území Bosny a Hercegoviny je zatím ještě poměrně nevyjasněná a jen zvolna se tato politická otázka přesouvá na úroveň odborných lingvistických diskusí. Chorvatský a srbský jazyk (včetně jejich dialektů) tvoří přibližně od 9. století jeden jazykový systém, který se dříve obvykle nazýval „chorvatsko-srbský diasystém“ a v současné době se pro něj uplatňuje také název „centrální jihoslovanský diasystém“ (Jirásek, 2002, s. 216).

Vývoj chorvatsko-srbského diasystému je většinou dělen do tří období – první trvalo do konce 12. století, druhé od konce 12. do konce 14. století a třetí od 15. století do současnosti. Z popraslovanského období zdědil chorvatsko-srbský diasystém pět územních dialektálních jednotek: kajkavskou, čakavskou, západoštokavskou, východoštokavskou a prototorlackou (Jirásek, 2002, s. 216–217).

První období (do konce 12. století) je podle Jirásky (2002, s. 217) charakterizováno společnými procesy na území diasystému a bývá označováno za „klidné období“. Byl výrazně propojen vývoj západní štokavštiny, čakavštiny a kajkavštiny na západě a obdobně východní štokavštiny a torlackého nářečí na východě. Západní nářečí měla koncem prvního období trojpřízvučný systém (dlouhý klesavý, krátký klesavý a akut), zatímco východní nářečí jen dvoupřízvučný (akut tam zanikl). Koncem 12. století mohlo dojít k rozpadu chorvatsko-srbského diasystému na dva jazyky s hranicí mezi západní a východní štokavštinou, avšak u západních štokavců a později i u čakavců došlo ke změně $o > u$. Tím se vytvořil stejný vokalický trojúhelník v západní i východní části diasystému.

Druhé období Jirásek (2002, s. 217–218) nazývá bouřlivým jazykovým vývojem, během kterého se zformovala jednotlivá nářečí chorvatsko-srbského diasystému i jejich dialekty. Tato tvorba závisela především na dalším rozvoji nestabilních hlásek *o*, *e*, *ō*, *l*. „Jat“ se rozvinul na severozápadě čakavského prostoru jako $\check{e} > e$, neboť rovněž $\bar{o} > e$. V torické a na většině východoštokavské oblasti byla reflexe jatu ekavská $\check{e} > e$. Východně od Neretvy došlo k dvojhláskové realizaci jatu $\check{e} > ie$, což mělo za následek rozšíření smíšených typů od Slavonie po Černou Horu. Z morfologických změn byla ve druhém období dovršena ztráta duálu.

Třetí období podle Jirásky (2002, s. 219–220) probíhalo ve znamení migrací. Tyto migrace byly vyvolány tureckou invazí na Balkán probíhající od 15. do 17. století. Výsledkem těchto migrací bylo například to, že původně východoštokavské dialekty se dostaly do přímého kontaktu s kajkavskými a čakavskými dialekty a v západní Slavonii oddělily do této doby sousedící kajkavské a západoštokavské dialekty. Nejvýznamnějším výsledkem migrací byla nivelizace východní a západní štokavštiny a radikální rozšíření štokavštiny na úkor kajkavštiny a zejména čakavštiny. Vlastní jazykový vývoj ve třetím období měl malé tempo a slabou diferenciaci (převážně jen lokální). Rozhodujícím jazykovým procesem tohoto období byly tzv. novoštokavské inovace, tj. změny probíhající v 15. a 16. století, jejichž ohniskem se stala oblast Neretvy v Hercegovině. Prakticky všechny tyto inovace zvyšují procento vokálů ve slovech. Migrace a rozšíření štokavštiny měly nejdrastičtější dopad na čakavské nářečí, které bylo vytlačeno do úzkého pásu podél pobřeží především těmi štokavskými dialekty, se kterými dříve nesousedilo. Některé specifické mladší inovace (tzv. dalmatinismy) se začaly naopak šířit z čakavských oblastí na sousední štokavské, zejména pokud tyto štokavské oblasti měly původně čakavský substrát.

Současný stav pak Jirásek (2002, s. 221) popisuje takto: „Současný stav centrálního jihoslovanského diasystému je podle Brozoviče charakterizován nečekaně malým počtem dialektů, výrazným nepoměrem mezi rozšířením jednotlivých dialektů a územní rozdrobeností a izolovaností oblastí, které náležejí ke stejnému dialektu. Výsledkem migrací je podle Brozoviče zhruba poloviční počet dialektů na území chorvatsko-srbského dialektu. Jejich počet stanovil podle své koncepce na 23 (z toho je 6 kajkavských, 6 čakavských, 7 štokavských a 4 torlacké)“.

Do 20. století vystupuje chorvatština jako jazyk s ustálenou jazykovou normou, která se zakládá na gramatice Tomislava Maretiče (1899), pravopisu Ivana Broze (*Hrvatski pravopis*, 1892) a slovníku, který vydal Ivan Broz s Franjou Ivekovićem (*Rječnik hrvatskoga jezika*, 1901). Tato norma je vytvořena na stejných principech, jako norma srbského jazyka, ale respektuje chorvatskou tradici a její specifika (Jirásek, 2002, s. 225–226).

Po vypuknutí první světové války přistupuje řada chorvatských spisovatelů na návrh psát ekavsky, ale po vystřízlivění z poměrů v novém státě se postupně vracejí k ijekavici. Od roku 1929 s nástupem diktatury sílí tlak na sjednocení jazyka a do oficiálního užívání je zaveden *Pravopis srbskohrvatskog jezika* Aleksandra Beliče, který zůstává v platnosti 10 let. V 50. letech sílí tlak srbské strany na formální sloučení chorvatštiny a srbštiny, který vrcholí 1954 *Novosadskou dohodou*. Ta definuje srbochorvatský jazyk, respektive srbochorvatštinu, jako jeden jazyk se dvěma rovnoprávnými variantami. Následuje vydání společného pravopisu a snaha sestavit společný slovník, který se setkává s výraznou kritikou, neboť narazil na potíže spočívající v rozdílech mezi srbskou a chorvatskou terminologií. Nespokojenost vyvrcholila přijetím *Deklarace o postavení a názvu chorvatského spisovného jazyka* v roce 1967 (Jirásek, 2002, s. 226–227).

4. Recepce literatury jižních Slovanů

4.1 Srbská a černohorská literatura

V dějinách každého slovanského národa představuje období tzv. národního obrození kulturní typ vyznačující se tím, že překlady jsou nedílnou součástí při vytváření vlastní národní kultury. Vznikající národní kultury se obracely především ke kultuře obecně slovanské, tedy jim jazykově nejbližší. Prvořadý význam byl přikládán lidové slovesné tvorbě, která pomáhala upevňovat historické vědomí. Rozvíjely se tak vzájemné vztahy mezi literárními, vědeckými a kulturními budovateli jednotlivých slovanských národů (Dorovský, 2003, s. 66).

Johann Wolfgang Goethe přeložil *Hasanaginici*, jednu z nejznámějších jihoslovanských lidových písní. První sbírka srbských lidových písní od srbského filologa, folkloristy a historika Vuka St. Karadžiće (1787–1864) *Mala prostonarodna slaveno-srbska pesnarica* (1814) vzbudila velký zájem mnohých obrozeneckých literátů. Dva roky po jejím vydání pořídil Václav Hanka útlý výbor překladů osmi srbských lidových písní, jež převzal právě od Karadžiće. Tak se Vuk Karadžić stal u nás ve dvacátých letech nejznámějším představitelem Jihoslovanů. Rovněž František Ladislav Čelakovský překládal Karadžićovy lidové písně do češtiny. Karadžiće poznal také Josef Jungmann, Pavel Josef Šafařík, který o něm psal ve svých pracích. V překladatelském díle pokračovali v minulém a našem století sběratel lidových písní a pohádek Karel Jaromír Erben, jazykovědec a překladatel Jan Gebauer, překladatel lidových písní jižních Slovanů Karel Skalický, překladatel zejména z jihoslovanských literatur Jan Hudec, básník a překladatel František Halas, básník, dramatik a překladatel Ludvík Kundera a nejpłodnější překladatel z jihoslovanských literatur Dušan Karpatský. Recepce lidově slovesných a uměleckých děl jižních Slovanů má tedy u nás staleté tradice (Dorovský, 2003, s. 66–67).

Z výboru písní, které u nás vyšly mezi dvěma světovými válkami a po roce 1945, Dorovský (2003, s. 67 – 68) uvádí *Výbor z lidové epiky československé a jihoslovenské* (1929), *Výbor z jihoslovenské lidové epiky* (1932), výbor výpravných básní jižních Slovanů *Zpěvy hrdinství a lásky* (1954) a sborník lidové epiky jižních Slovanů *Jugoslávské zpěvy* (1958).

Kromě uměleckých hodnot překládaného originálu hrála nezanedbatelnou roli také řada mimoliterárních faktorů, např. myšlenka slovanské vzájemnosti a sounáležitosti, novoslovenské hnutí nebo politické a ekonomické sblížení nově vzniklých států. Při překladu a přijímání literární tvorby jižních Slovanů sehrál svou úlohu také fakt, že šlo o recepci uměleckých děl ze slovanských jazyků, jež jsou si geneticky značně blízké (Dorovský, 2003, s. 68).

Antologie *Nekonečný modravý kruh* obsahuje básně srbských autorů, které vznikly ve 20. století. První antologie ze starší i novější srbské poezie *Procházkou srbským parnasem* (1907), kterou její překladatel a pěstitel srbsko-české kulturní vzájemnosti Josef Zdeněk Raušar (1862–1947) věnoval památce zesnulých srbských básníků Jovana Jovanović Zmaje a Ljubomira Nenadoviće. J. Zd. Raušar vydal malý výbor básní srbských poetů, který obsahoval téměř stovku básní od 26 srbských básníků jako např. Jovana Iliče (1824–1901), Jovana Sundečiče (1825–1900) a epické skladby Ljubomira Nenadoviće (1826–1895). Někteří autoři zastoupení v této antologii upadli v zapomenutí jak ve své vlasti, tak také v Čechách. Ovšem v druhé polovině 19. a na počátku 20. století patřili k významným tvůrcům či propagátorům srbsko-československého kulturního sblížení. Patřil mezi ně i překladatel z češtiny Manojlo Djordjevič (1852 – 1896), který v Praze literárně působil a účastnil se činně politického života (Dorovský, 2003, s. 69–70).

Mezi tvůrce, jejichž dílo předznamenalo novou vývojovou etapu srbské básnické tvorby podle Dorovského (2003, s. 70) patří: Vojislav Ilić (1860–1894), Laza Kostić (1841–1910), Aleksa Šantić (1868–1924, překladatel Písní otroka Sv. Čecha) a Jovan Dučić (1871–1943). Jejich verše pronikly v meziválečných a poválečných desetiletích do českého i slovenského kulturního prostředí.

Významný překladatel z literatur jižních Slovanů Otto František Babler (1901–1984) seznamoval české čtenáře v meziválečném období a do konce svého života s četnými díly srbských, charvátských, slovinských, později bulharských a makedonských autorů. Napsal výbor *Jihoslované svým dětem* (1924), který se skládá ze tří částí: obsahuje srbská, charvátská a slovinská přísloví, lidové hádanky a několik lidových písní a pohádek. O. F. Babler sestavil a přeložil antologii *Srbské básničky* (1929), jež obsahovala verše osmi autorek z druhého a třetího desetiletí našeho století: Jela Spiridonovičová-Savičová (nar. 1891), Desanka Maksimovičová (1898-1993), Anica Savičová-Rebcová, Milica Kostičová-Selemová, Vera Obrenovičová-Delibašičová (nar. 1906), Jovanka Hrvačaninová, Ruža Mičićová a Verka Škurlová-Ilijičová (nar. 1891) (Dorovský, 2003, s. 71).

V českém a slovenském periodickém tisku vycházely v letech mezi dvěma světovými válkami ukázky překladů poezie a prózy jednotlivých srbských, charvátských a slovinských autorů. Vyšly také dvě antologie veršů slovinských autorů *Bratrská poezie* (1925) a *Hvězdy nad Triglavem* (1940, 1946) (Dorovský, tamtéž).

Dorovský (2003, s. 72) zmiňuje také Karla Hádka, prozaika, dramatika, literárního historika a překladatele ze srbštiny a charvátštiny, který přeložil výbor 18 ukázek z lyrické tvorby osmnácti soudobých básníků *Jihoslovanská lyrika* (1935).

Zásluhy na překládání uměleckých děl z literatur jihoslovanských národů v meziválečném období měli již uvedený O. F. Bablera, básník a překladatel Adolf Černý (1864–1952), Rajmund Habřina (1907–1960), Jan Hudec, Ivan Lah (1881–1938), Božo Lovrič (1881–1953), Vojtěch Měrka (1888–1974), Jiří Wolker (1900–1924), Jaroslav Urban a Anna Urbanová a mnozí další (Dorovský, 2003, s. 72).

Po roce 1945 až do rozpadu jugoslávské federace na počátku devadesátých let 20. století se u nás překládalo nejvíce děl ze srbocharvátštiny nebo charvátosrbštiny, méně ze slovinštiny a ještě méně z makedonštiny. Růst počtu překladů z jugoslávských národních literatur byl zaznamenán v několika poválečných letech a po roce 1956 postupně překonával počty překladů z prvních poválečných let. V letech 1945–1980 bylo tehdejší Československo v počtu překladů z literatur národů tehdejší federativní Jugoslávie na prvním místě ve světě. V tomto období u nás vyšlo celkem 449 knižních titulů (z toho bylo 246 překladů do češtiny a 203 překlady do slovenštiny). V poválečném téměř půl století patřili vedle Iva Andriće (1892–1975) k nejpřekládanějším autorům jugoslávského meziliterárního společenství např. Miroslav Krleža (1893–1981), Branislav Nušić (1864–1938), Banko Ćopić (1945–1984), Meša Selimović (1910–1982) a Vasko Popa (1922–1991) (Dorovský, 2003, s. 73–74).

Dorovský (2003, s. 76–77) představuje také sborník *Říjen 1917 – '67* (1967), který vyšel současně česky, bulharsky, maďarsky, polsky, německy a rusky, obsahuje verše bulharských, českých, maďarských, německých (NDR), polských, slovenských a sovětských básníků. Samostatně jsou zastoupeny literatury tehdejší federativní Jugoslávie: charvátskou poezii reprezentují August Cesarec (1893–1941), Zdenko Šambuk, Šime Vučetić (1909–1987), Vladimir Popović (1910–1996) a Djuro Šnajder (1919–1993), srbskou básnickou tvorbu Oskar Davičo (1909–1989) básní *Pět smyslů štěstí* a Tanasije Mladenović (1913) básní *Oblaka*. Dále jsou v antologii verše bosensko-hercegovského charvátského básníka Maka Dizdara (1917–1971).

Básně (i prozaická a dramatická tvorba) srbských autorů se tiskly u nás a na Slovensku v poválečných letech rovněž na stránkách denního a periodického tisku a zazněly v mnoha rozhlasových i televizních relacích. Výraznou zásluhu na prezentaci srbské a ostatních moderních jihoslovanských literatur mají především revue Světová literatura, Literární měsíčník, Tvorba, Literární týdeník, Nové slovo aj. (Dorovský, 2003, s. 78).

Povídky a romány Iva Andriće (1892–1975) se nejvíce překládaly v letech bezprostředně po udělení Nobelovy ceny za literaturu v roce 1961, ale také v dalších desetiletích 20. století. Vedle něj patřili k nejprekládanějším srbským a černohorským autorům u nás i jinde ve světě zejména Branislav Nušić (1864–1938), Miodrag Bulatović (nar. 1930), Branko Ćopić (1915–1984), Dobrica Ćosić (nar. 1921), Mihailo Lalić (1914–1993), Vasko Popa (1922–1991) aj. Jde tedy o významné tvůrčí osobnosti, které čerpají náměty z dějin nebo nejčastěji z národně osvobozené války. Ve svých románech, novelách a povídkách podávají obraz vnitřního dramatu jedince v jugoslávské revoluci, jeho pohnutky, vášně a nálady, i vášně a nálady národního kolektivu. Po roce 1945 vyšly mj. výběry *Svítání za tmavých nocí* (1964), *Snímky krajiny poezie* (1966), *Deset jugoslávských novel* (1971), *Bílé vrány aneb Pojd'te si vymýšlet, pojd'te si hrát* (1975), *Pět jugoslávských novel* (1985) aj. (Dorovský, 2003, s. 81 – 82).

V neposlední řadě stojí za zmínku, že v letech 1945-1980 bylo z literatur národů federativní Jugoslávie přeloženo do 45 jazyků světa celkem 2211 knižních titulů. Nejvíce překladů bylo ze srbštiny a charvátštiny (tehdy i mnohem později uváděné jako srbocharvátština/charvátosrbština), poté ze slovinštiny (Dorovský, 2003, s. 80).

4.2 Srbská a charvátská literatura v české slavistice

Julius Dolanský vydal r. 1968 rozsáhlou knižní studii *Neznámý jihoslovanský pramen Rukopisů královédvorského a zelenohorského* při příležitosti stopadesátého výročí „objevení“ uvedených rukopisů, ve které upozornil, že jedním z rozhodujících faktorů při „montáži“ RKZ byl *Razgovor ugodni naroda slovinskou* charvátského spisovatele Andriji Kačiče-Miošiče. J. Dolanský se k problematice RKZ vrátil novou studií z roku 1969 *Ohlas dvou ruských básníků v Rukopisech královédvorském a zelenohorském*. V ní označuje tvorbu M. M. Cheraskova (1733–1807) a N. M. Karamzina (1766–1826) jako základnu, jíž použili „autoři“ V. Hanka aj. Linda při své „metodě montáže“; přičemž při přebírání „vzorů“ sledovali jak základní koncepci, tak i jazykové a stylistické formulace. Jako další pramen se nejpravděpodobněji jeví *Osman* Ivana Gunduliće (Kvapil, 1991. s. 5).

Franjo Rački spoluzaložil r. 1864 první vědecký časopis v Charvátsku *Književnik*. Věnoval se recenzím českých publikací, např. od P. J. Šafaříka (Kvapil, 1991. s. 34). F. Rački vysoce ohodnotil nejvýznamnější Erbenovo dílo *Kytici z pověstí národních* a také upozornil na jeho zásluhy při sbírání a vydávání lidové slovesnosti (Kvapil, 1991. s. 41).

Někteří čeští spisovatelé měli blízký vztah k Jugoslávii a to se odrazilo i v jejich díle. Jedním z nich byl Jan Neruda, jehož básně a povídky byly hodně překládány v charvátských a srbských časopisech 19. stol. J. Neruda cestoval po Slovinsku, Istrii, navštívil Bělehrad a dojmy z těchto cest publikoval r. 1872 v knize fejetonů a cestopisů *Obrazy z ciziny* (Kvapil, 1991. s. 49).

Dalším českým badatelem a zájemcem o jihoslovanskou literaturu byl Jan Gebauer, který údaje týkající se slovanských literatur publikoval v letech 1862–1873 pro Riegrův slovník naučný, ve dvou článcích (*Dositej Obradović, Vuk Stefanović Karadžić*) v Kritické příloze Národních listů a dále pak ve svých úvahách, recenzích, referátech či zprávách (Kvapil, 1991. s. 59).

Marie Majerová psala v období své juvenilní novinářsko-divadelní činnosti recenze divadelních her Iva Vojnoviće (1857–1929), Petra Petroviće Peciji (1877–1955), Steva Kluiće a Milana Begoviće (1876–1948). První recenze vyšla pod názvem *Ivo Vojnović ve vinohradském divadle* v Rudém právu r. 1920 a můžeme říci, že vystihla jak atmosféru hry, tak i charakter celého dramatu (Kvapil, 1991. s. 130–131). K její další recenzi Kvapil (1991, s. 131–132) uvádí: „Druhá recenze, psaná o rok později (Rudé právo, 1921), dokazuje literární vkus a zdrženlivost recenzentky, kterou nezaskočily a neoslnily ani snahy o „modernost“ textu za každou cenu: „Petar Petrović napsal „veselou hru“ ze vsi o třech dějstvích, nazvanou *Liják*, ale jak jsme ji viděli ve středu 24. srpna na Vinohradech, byla to spíše křiklavá hra.“ Třetí recenze pod názvem *Maškaráda v podkroví. Tři chvíle masopustního scherza* byla také věnována I. Vojnovićovi. Od Steva Kluiće recenzovala hru *Novina* charakteristickou pro imperialismus mladých poválečných států a do Literárních novin napsala recenzi na hru M. Begoviće *Neznámý před branou*.

5. Teorie překladu

Světová lingvistika po dlouhou dobu nejevila zájem o analýzu překladu a teprve ve 30. letech začaly vznikat první lingvistické práce orientované na překlad. V polovině našeho století se v rámci tzv. obecné teorie překladu zcela jasně rýsovaly dvě vývojové linie, literárněvědná a jazykovědná. Jazykovědná orientace jakožto mladá lingvistická disciplína dostala název lingvistika překladu, příp. translativní lingvistika (Kufnerová, 2003, s. 7).

Dále Kufnerová (2003, s. 7–8) dodává, že vztah mezi dvěma základními orientacemi teorie překladu si také u nás v 1. pol. šedesátých let uvědomili mnozí badatelé, především J. Levý, K. Horálek a B. Ilek. Již dávno bylo jasné, že obecná teorie překladu neboli translologie je mezioborová disciplína, názor na její mezioborovou povahu se však měnil a stále mění s rozvojem a diferenciací jednotlivých vědních disciplín. V bývalé ČSFR se touto otázkou nejpodrobněji zabýval slovenský teoretik překladu A. Popovič.

Z hlediska teorie komunikace se přeložené literární dílo studuje nejen v kontextu domácí literatury a kultury, ale i v širších kontextech meziliterárních a mezikulturních. Estetické normy cizího díla i vývoj a stav překladatelských metod a postupů nemusí být vždy v souladu s vývojem a stavem i s normami domácí literatury a kultury, do níž je dílo uváděno. Překlad je tedy sledován jako komunikační proces, tj. dekodování a překódování informace, jejímž nositelem je jazyk jako přirozený systém (Kufnerová, 2003, s. 8).

Překlad jakožto kulturní fenomén má tři stránky, a tak můžeme sledovat a analyzovat (Kufnerová, 2003, s. 11):

- a) překlad (překládání) jako činnost,
- b) překlad jako výsledek (text),
- c) překlad jako prostředek komunikace (mezijazykové, mezikulturní).

Kvalitně překládat je skutečně nesnadné a ještě nesnadnější je překlad kvalifikovaně analyzovat a na základě této analýzy charakterizovat překladatelův záměr i výsledek a určit, do jaké míry odpovídá či neodpovídá původnímu dílu. V našem literárním dění bývalo kdysi dobrým zvykem doprovázet významné překlady významných literárních děl překladatelovým komentářem o vlastní práci. Už v roce 1495 Viktorin Kornel ze Všehrd opatřil předmluvou svůj překlad knih Jana Zlatoústého a v roce 1513 učinil právě tak Řehoř Hrubý z Jelení u překladu *Chvály bláznovství* Erasma Rotterdamského. Podobně tomu bylo i v obrození; jmenujme aspoň vynikajícího předchůdce a později i spolupracovníka Jungmannova - Antonína Jaroslava Puchmajera, který v roce 1804 vyložil své překladatelské krédo v předmluvě k Montesquieuovu *Chrámu gnídkému*. Na konci minulého století komentovali své překlady mnozí významní překladatelé, mezi nimi hlavně Jaroslav Vrchlický, ale i Eliška Krásnohorská, Josef Zubatý a Josef Král. Od počátku tohoto století pak zanechali pozoruhodné doklady o své překladatelské metodě v předmluvách či doslovecích knih, případně samostatných studiích publikovaných v periodikách, významné osobnosti našeho moderního překladu, především Karel Čapek, Otokar Fischer, Arnošt Procházka, Bohumil Mathesius, Otmar Vaňorný, Jiří Taufer. Z našeho poválečného kulturního života tato tradice postupně mizí. Překládá se sice mnoho a v mnoha ohledech kvalitněji, avšak o překladatelově individuálním přístupu k textu originálu, jak si počínal a proč si tak počínal, víme často velmi málo (Kufnerová, 2003, s. 39–40).

Neobyčejně cenné jsou podle Kufnerové (tamtéž) pro současnost i pro dějiny českého překladu poznámky Jana Zábrany k jeho překladům z ruštiny a z angličtiny, poznámka Jiřího Taufera k překladu Chlebnikovovy poezie, Hiršalův doslov k výboru z Morgensternova díla, Frýbortovo zamýšlení nad překladem Ecova *Jména růže* nebo poznámka L. Kundery k novému překladu Schillerova *Dona Carlose*.

Problémy při překladu vznikají buď z rozdílů v prostředcích jazykové etikety ve východiskovém jazyce a v češtině, anebo z rozdílů v užívání týchž prostředků, podmíněných odlišnou společenskou situací (Kufnerová, 2003, s. 161).

Další potíže však mohou nastat s překladem oslovení z jihoslovanských literatur. Je známo, že problémů je tím víc, čím vzdálenější jsou si kulturní systémy východiskového a cílového jazyka. Příkladem značné kulturní vzdálenosti je vztah češtiny a jihoslovanských jazyků, třebaže jsou to jazyky geneticky příbuzné. Celá řada oslovení zdvořilostního úzu není z hlediska překladu problematická, neboť český lexikálně korespondující prvek bývá většinou i funkčním ekvivalentem (sch. *gospodine* „pane“, *gospodjo* „paní“ (Kufnerová, 2003, s. 168).

Literatura psaná srbocharvátsky je literaturou čtyř oblastí rozdílného duchovního a politicko-sociálního vývoje a morálně společenských tradic, a proto zde překladatel zápolí s nepřehledným množstvím oslovení, charakterizujících dané historické prostředí, politicko-mocenskou či profesionální funkci oslovovaných a společenské postavení oslovovaných a oslovujících. Jsou však autoři, jimž překlad oslovení nepůsobí potíže, např. u dramatika, prozaika a básníka M. Krleži, jinak autora z hlediska překladu velice složitého, či přesněji titulování, asi ten nejmenší problém (Kufnerová, 2003, s. 169).

Oslovením *pán* si podle Kufnerové (2003, s. 170–171) vůbec dost často vypomáháme při řešení překladu nejednoho oslovení ve starších textech nebo v textech s historickými náměty, které vznikly i v dalších sférách srbocharvátsky psané literatury, tj. v Srbsku s Vojvodinou a Kosovem, na Černé Hoře a v Bosně a Hercegovině. *Vladika* zůstává *vладыка*, hlava černohorské pravoslavné církve i černohorského státu, *herceg* je *herceg* a *vojvoda* je *vojvoda*. Užitím slova *pán* je možno snížit frekvenci celé skupiny titulů a oslovení (např. *efendi*, *aga*, *beg*, *šerif*). Slovem *paní* se už běžně překládají výrazy jako *hanuma*, *begovica*, *aginica* atd. Folklórní oslovení mívají vesměs české ekvivalenty (*babo* „babi“, *kume* „kmotře“). Při překládání lidové slovesnosti, pohádek i epických neboli junáckých srbských písní, v nichž jsou titulem *car* častováni nejen skuteční srbští carové, ale i turecký sultán a celá řada jihoslovanských středověkých velmožů, opět najednou pomáhá výraz *pán*. Umožňuje jednak překlenout dilema, zda se přidržovat originálu, anebo zda všechny ty lžicary nahrazovat náležitými tituly.

6. Metodologická část

Předmětem této diplomové práce je komparace dvou slovanských jazyků, a to češtiny, západoslovanského jazyka, a srbštiny, jihoslovanského jazyka, dále seznámení s recepcí jihoslovanských literatur a jazyková analýza uměleckou textu.

Při shromažďování poznatků z odborné literatury a vyhledávání textu k rozboru jsem užila metody heuristické. V praktické části jsem nejvíce využila metody komparační, induktivní a deduktivní.

Cílem diplomové práce je vymezit hlavní rozdíly mezi češtinou a srbštinou. Tohoto cíle bych chtěla dosáhnout pomocí jazykové analýzy uměleckého textu. Pro uskutečnění jazykové analýzy jsem si vybrala povídku *Zahrada slézové barvy* (2002), srbsky *Bašta sljezove boje* (1971) bosensko-hercegovského spisovatele Branka Ćopiće.

V praktické části se nejprve zabývám životem a tvorbou spisovatele Branka Ćopiće. Poté se věnuji samotné povídce *Zahrada slézové barvy*, která je součástí stejnojmenného souboru povídek *Zahrada slézové barvy* (1977) přeloženého Miladou Černou. Uvádím obsah povídky doplněný o ukázky z textu.

Dále v praktické části následuje jazyková analýza povídky, při které konfrontuji originál v srbštině, *Bašta sljezove boje*¹ a český překlad Ladislava Klímka *Zahrada slézové barvy* (2002). Analýza je provedena ve čtyřech jazykových rovinách: hláskoslovné, tvaroslovné, syntaktické a lexikální.

V jednotlivých jazykových rovinách si na základě rysů popsaných v teoretické části všímám zejména odlišností obou jazyků. Výčet odlišných jevů doplňuji o příklady z analyzovaného textu, jak z originálu v srbštině, tak z českého překladu. Každý

¹ Povídka se nachází v online časopise Duh Bosne: ĆOPIĆ, B. (2010): *Bašta sljezove boje* [online]. Cit. 2016-06-16. <<http://www.spiritofbosnia.org/bs/volume-5-no-2-2010-april/a-garden-the-color-of-mallow/>>.

jazykový jev, pokud se v textu nachází, doplňuji příkladem. Příklady uvádím v plném počtu, je-li jich více, uvedu jich několik a napíšu celkový počet. Vycházím vždy ze srbského originálu, který následně porovnávám s českým překladem. Pokud se v textu vyskytuje jazyková změna, která proběhla pouze v jednom z jazyků (srbštině, nebo češtině), poznamenám ji také.

V rovině hláskoslovné se zabývám systémem vokalickým i konsonantickým. Postupuji podle hláskoslovných změn, které v obou jazycích proběhly, nebo neproběhly a které se vyskytují v textu. Vycházím ze srbského originálu a porovnávám ho s českým překladem.

V rovině tvaroslovné se zabývám slovními druhy od substantiv po adverbia. Každý slovní druh zvlášť charakterizují a uvádím především odlišnosti obou jazyků.

V rovině syntaktické se zaměřuji na znaky typické pro srbštinu a češtinu, tj. na typy souvětí, v nichž užití spojovacích výrazů. Opět vycházím z příkladů nacházejících se v textu. Z větných členů věnuji pozornost zvláště přívlastku, na kterém lze v textu pozorovat rozdíly mezi oběma slovanskými jazyky.

V lexikální rovině se zaměřuji na slovní zásobu jazyků, opět jsem však vycházela z textu, z něhož vybírám výrazy shodné s češtinou, ale i příznakové, tedy od češtiny odlišné, dále výrazy citově zabarvené, obrazná pojmenování, všímám si také původu slov.

Při analýze roviny hláskoslovné jsem vycházela z práce Radoslava Večerky *Jazyky v komparaci 2* (2009). Při analýze roviny tvaroslovné, syntaktické a lexikální jsem čerpala ze dvou prací, a to z *Příruční mluvnice češtiny* (2012) od Miroslava Grepla a kol., a také z učebnice *Gramatika srpskog jezika* (2005) Ivana Klajna. V rovině lexikální jsem se inspirovala prací Františka Čermáka *Slovník české frazeologie a idiomatiky 1* a *Slovník české frazeologie a idiomatiky 4*.

7. Praktická část

7.1 Branko Ćopić

Branko Ćopić (1915–1984) je součástí zlaté pokladnice bosensko-hercegovské, srbské a jugoslávské literatury. Narodil se 1. ledna 1915 ve vesnici Hašani pod horou Grmeč. Základní školu navštěvoval ve svém rodišti, gymnázium pak v Bihaći a v dalších studiích pokračoval i v Banja Luce a Sarajevu. V roce 1940 ukončil studium na Filozofické fakultě v Bělehradě.

Jeho první přečtená knížka byla *Miguel de Cervantes*, kterou si ve třetí třídě koupil od své učitelky. V roce 1928 jako čtrnáctiletý chlapec vydal svoje první dílo v časopisu pro mládež *Venac* (Věmec).

Už jako student byl za svou činnost oceněn literární kritikou jako nadaný spisovatel. Roku 1939 dostal cenu *Milana Rakiće*. V předvečer druhé světové války byl v studentském bataliónu v Mariboru. Během Dubnové války se snažili bránit proti nepřátelům u města Mrkonjić Grad. Poté se vrátil do rodiště a na začátku povstání se připojil k řadám povstalců. Mezi nimi zůstal během celého národně osvobozeneckého boje. Po celou dobu války byl válečným dopisovatelem, spolu se svým přítelem a kmotrem, spisovatelem Skenderem Kulenovićem. Po válce byl nějakou dobu redaktorem bělehradských novin pro děti a pak se začal zabývat literaturou profesionálně. Je považován za jednoho z nejlepších spisovatelů pro děti v Jugoslávii.

Literární práce Branka Ćopíce, kterými jsou jak povídky, tak i rozsáhlé romány se zabývají hlavně vesnickým životem v oblasti, ze které pocházel, mentalitou místních lidí a jejich problémy. Kromě toho psal také satirická díla. Za svůj přínos jugoslávské literatuře získal Ćopić i některá ocenění, jako cenu *AVNOJ-e*², tak i *Njegoševu cenu*³.

²Antifašistická rada národního osvobození Jugoslávie (srb. Antifašističko Veće Narodnog Oslobođenja Jugoslavije) byla politická organizace národněosvobozeneckých sil a hlavním politickým vedením odporu proti okupaci v zemi.

³Petr II. Petrović Njegoš (1813–1851) byl srbský básník a spisovatel a vladyka Černé Hory.

Je nositelem pamětní medaile *Partizanska spomenica 1941* a jiných vysokých vyznamenání.

Celý svůj pracovní a soukromý život po druhé světové válce Branko Ćopić prožil v Bělehradě, cestoval však velmi často (Jugoslávie a další evropské země). Svůj život ukončil sebevraždou, skokem z mostu přes Sávu v Bělehradě 26. března roku 1984⁴.

Dorovský (2002, s. 162) ve slovníku zastoupených autorů této knihy uvádí: „Ćopić Branko (1. 1. 1915–1984), bosensko-hercegovský básník, prozaik, dramatik, autor děl pro děti a mládež. Jeden z nejpłodnějších a nejaktivnějších tvůrců národně osvobozenického boje, realistický autor, jehož dílo patří k nejčtenějším. Do literatury vstoupil sbírkou povídek *Pod Grmečem* (1938, *Pod Grmečom*), po níž následovaly knihy povídek *Bojovníci a zběhové* (1939, *Borci i bjegunci*), *Horalé* (1940, *Planinci*) aj. Námět z války čerpají romány *Průlom*, česky 1960 (1952, *Prolom*) a *Neslyšný střelný prach*, česky 1967 (1957, *Gluvi barut*). V humorně laděném románu *Příhody Nikoletiny Bursáče*, česky 1958 (1956, *Doživljaji Nikoletine Bursac*) psal o venkovanech. O poválečném životě v nové Jugoslávii pojednal v románech *Netruchli, bronzová stráž* (1958, *Ne tuguji, branzana stražo*) a *Osmá ofenziva* (1964). Vzpomínky na dětství pojal do knihy ***Zahrada slézové barvy***, česky 1977 (1970, 1975, **Bašta sljezove boje**). Je autorem dalších sbírek povídek: *Partyzánské příběhy*, česky 1947, 1962 (1944, *Priče partizanke*), *Život v mlze* (1946, *Život u magli*), *Rosa na bajonetech* (1946, *Rosa na bajonetima*), *Surová škola* (1948), *Lidé s ocasem* (1949, *Ljudi s repom*), *Posvátný osel a jiné povídky* (1952, *Sveti magarac i druge priče*), *Láska a smrt* (1953, *Ljubav i smrt*),

⁴ DJOREM, V. (2012): Branko Ćopić *Zahrada slézové barvy* [online]. Cit. 2016-05-09. <<http://www.lukapraha.cz/>>.

Hořký med (1959, *Gorki med*), *Humoristické povídky* (1962, *Humorističke priče*), *Povídka nadšeného chlapce* (1963, *Priča zanesenog dječaka*), *Neklidný válečník* (1963, *Nesmireni ratnik*) aj. Z děl pro děti a mládež: *Koucour Tošo*, čes. 1976 (1961, *Mačak Tošo*), *Tábor u tajné jeskyně*, česky 1975, slov. 1980 (1963, *Bitka u Zlatnoj dolini*) aj. Některá jeho díla byla zdramatizována nebo zfilmována. České ukázky jsou též ve výboru *Bílé vrány aneb Pojd'te si vymýšlet, pojd'te si hrát* (1975).“

Nedvěďová (1979, s. 142–143) o Čopíćovi ještě dokládá, že byl od roku 1936 redaktorem bělehradského listu *Politika*. Sbírkami povídek *Pod Grmečom*, *Borci i bjegunci* (*Bojovníci a zběhové*) a *Planinci* (*Horalové*) se zařadil k proudu tzv. sociální literatury a jasně se v nich rýsovaly základní znaky jeho díla: hlavním pramenem témat a výchozím dějištěm je Bosna, humanismus názorů a vnímavost pro sociální protiklady, sklon k lyrismu, smysl pro bezprostřední humor i hořký sarkasmus. Používá svěží, barvitý jazyk čerpající z lidového lexika a frazeologie. Knihu *Bašta sljezove boje* (*Zahrada slézové barvy*) pak Nedvěďová (1979, s. 143) nazývá: „námětovou i myšlenkovou kvintesencí (podstatou) Čopíćova díla, obohacenou o tóny nostalgické vzpomínky a trpce melancholického zamyšlení.“ Dorovský (1984, s. 60) jí pak dává tuto charakteristiku: „vzpomínky na dětství, melancholie, jadrný jazyk a neopakovatelný venkovský humor.“

Také od Dorovského (1984, s. 60) se dovídáme, že některá Čopíćova díla byla zdramatizována či zfilmována, navíc ale i to, že vydal roku 1981 antologii *Mlada srpska satira* a že ukázky z jeho díla najdeme též v antologii *Bílé vrány* (1975).

Nejlépe jsou údaje o Branku Čopíćovi sepsány v Dorovského *Malé krabičce* (2002). Dorovský v ní sice vycházel také z výše uvedených slovníků, jak svého (1984), tak od Nedvěďové (1979), nicméně ne všechny informace z nich uvedl, a tak jsem se o zmínila i o těch, které považuji za neméně důležité. Zejména bližší charakteristika povídky *Zahrada slézové barvy*, kterou budu analyzovat, se nachází právě v těchto slovnících.

7.2 Zahrada slézové barvy

Zahrada slézové barvy (Bašta sljezove boje) je soubor povídek bosensko-hercegovského spisovatele Branka Ćopiće, vydané roku 1971. Kniha je rozdělena na dva cykly povídek. První cyklus se jmenuje *Rána modrého slézu* a obsahuje 13 povídek, včetně stejnojmenné *Zahrada slézové barvy*, v nichž se pojednává zejména o době rozpadu Rakouska-Uherska za první světové války až do doby, kdy začala druhá světová válka. Druhý cyklus, nesoucí název *Dny rudého slézu*, obsahuje 21 povídek a týká se hlavně druhé světové války a meziválečného období.

Český překlad povídkového souboru vyšel roku 1977 a přeložila jej Milada Černá, literární historička a překladatelka srbské a chorvatské literatury.

Pro analýzu mi poslouží český překlad povídky *Zahrada slézové barvy* Lubomíra Klímka, nacházející se v knize Ivana Dorovského *Malá krabička* (2002). Originální srbský text povídky *Bašta sljezove boje* pochází z online bosensko-hercegovského časopisu *Duh Bosne* (čes. Duch Bosny).

Základním motivem povídky je černý sléz a jeho barva. Příběh vypráví o barvoslepém dědovi a jeho vnukovi. Začíná jaro, kvete právě již zmíněný černý sléz a barvoslepý děda Rade se rozhodl, že toto jaro bude sléz barvy modré, „*V jednom z nej příjemnějších období roku vykvetl v zahradě vedle našeho domu skoro přes noc černý sléz a mile svítil za kopinatým zčernalým plotem. V tichých slunečných ránech zářil tak důvěrně a půvabně, že to nemohlo uniknout ani dědovu oku, a on pak dobře naladěm chodil po dvorku a brumlal si. Podívej se na něj, celá zahrada se modrá jako indigo. Ono by se ve skutečnosti na květu slézu jen stěží hledaly stopy modré barvy, ale když děda řekl, že je modrý, pak musí být modrý a šmytec.*“ (Dorovský, 2002, s. 51).

Děda byl dosti tvrdohlavý a přenesl to i na svého vnuka, který se kvůli tomu dostal do nepříjemné situace dokonce i s paní učitelkou. Na její otázku jakou barvu má vlk, odpověděl, že zelenou. Učitelka se na něj rozzlobila, „Řekni svému chytrému dědovi, že to není pravda. Vlk je šedý. Šedý! Zapamatuj si to!“ (Dorovský, 2002, s. 52). Když se to dozvěděl děda, šel za učitelkou druhý den do školy. Vynadal jí za to, jak se k jeho vnukovi chovala, ale dědu pak kvůli tomu odvezli do vězení. Když se z vězení vrátil, byl pobledlý a nemluvný, dokonce vynadal i vnukovi, že se k učitelce nechoval hezky. Konec povídky je smutný. Příští jaro už si děda rozkvetlé zahrady ani nevšiml a zanedlouho zemřel. Vnuk zůstal opuštěný a v nejistotě, jakou barvu vlastně sléz má, „Děda byl slepý k barvám a ke všem květinám tohoto světa. Padl na něho smutek. Od těch neveselých dob uplynulo skoro půl století, děda už dávno není na tomto světě a já ještě dnes jistě nevím, jakou má sléz barvu. Vím jen, že se na jaře za naším temným zahradním plotem vylévá něco půvabného, zářivého a jasného.“ (Dorovský, 2002, s. 53).

7.3 Jazyková analýza povídky Zahrada slézové barvy

Jazyková analýza je provedena ve čtyřech rovinách, a sice v rovině hláskoslovné, tvaroslovné, syntaktické a lexikální. Vycházím ze srbského originálu povídky *Bašta sljezove boje* (Ćopić, 2010) a budu ho porovnávat s českým překladem *Zahrada slézové barvy* (Dorovský, 2002) od Ladislava Klímka.

Každou rovinu budu analyzovat zvlášť a jejich znaky budou demonstrovány na konkrétních příkladech. Zároveň budou tyto jazykové znaky komparovány s českým překladem.

7.4 Hláskosloví

Hláskosloví zahrnuje hláskové změny v průběhu historického vývoje jazyka. Jelikož čeština i srbština patří mezi jazyky slovanské, při výzkumech se vychází z poslední fáze jednotné slovanštiny, tzv. praslovanštiny.

V této rovině se budu zabývat porovnáním hláskoslovných změn dvou slovanských jazyků, srbštiny i češtiny. I přes to, že se jedná o jazyky slovanské, najdeme zde odlišné jevy, jelikož čeština patří do jazyků západoslovanských a srbština do jihoslovanských jazyků. Ke každé hláskové změně uvedu konkrétní příklady z textu. Budu vycházet z hláskoslovných změn obou jazyků.

Večerka (2009, s. 14 a 71) uvádí, že psl. *kv-* a *gv-* (> č. *hv-*) před *ě/i* diftongického původu je v češtině zachováno bez palatalizace veláry, např. *květ*, *hvězda*; zatímco v srbštině je *cv-* a *zv-*, např. *cvijet* ЦВЕТ [cvet], *zvijezda* ЗВЕЗДА [zvezda].

- V textu např.: srb. *sljezovu cvijetu*, čes. *květu slézu* 51.

Za psl. *tj/kt* má srbština *ć* [č] a čeština má *c* (Večerka, 2009, s. 14 a 71).

V textu je takových dokladů celá řada: srb. *preko noći*, čes. *přes noc* 51; srb. *naći*, čes. *hledal se (najíti)* 51; srb. *kraj naše kuće*, čes. *vedle našeho domu* 51; srb. *od kuće*, čes. *z domu* 52; srb. *moglo izmaći*, čes. *nemohlo uniknout* 51; srb. *majući*, čes. *chodil* 51; srb. *ćuti*, čes. *poslouchat* 51; srb. *dok će ti vjednom upitati*, čes. *až se najednou zeptala* 52; srb. *djeco*, čes. *děti* 52; srb. *će nam kazati*, čes. *řekne nám* 52; srb. *skoro plaćući*, čes. *málem s brekem (s pláčem)* 52; srb. *šmrcajući*, čes. *fňukaje* 52; srb. *kakva će se bura oko toga podići*, čes. *jaká bouře se kolem toho rozpoutá* 52; srb. *ne može tako proći*, čes. *to se tedy nemůže nechat jenom tak* 52; srb. *pušući*, čes. *hulil* 52; srb. *s vucima*, čes. *s vlky* 52; srb. *djaci*, čes. *žáci* 52; srb. *već sljedećeg jutra*, čes. *hned následujícího rána* 53; srb. *ću ti ja pokazati*, čes. *tak ti ukážu* 53; srb. *ćutiš*, čes. *poslouchat* 53; srb. *sljedećeg proljeća*, čes. *příští jaro* 53; srb. *za sve cvijeće*, čes. *ke všem květinám* 53; srb. *u proljeće*, čes. *na jaře* 53.

V psl. kontaktu retnic *b, p, m, v, s* jotací se v srbštině vyvinulo tzv. *l*-epentheticum, Oproti tomu čeština má měkké retnice *p', b', v', m'*, za spojení *bj, pj, vj, mj* (Večerka, 2009, s. 14 a 71).

- V textu najdeme např. srb. *iza kopljaste procrnjele ograde* [kopl'aste], čes. *za kopinatým zčernalým plotem* 51, srb. *sa svojim lopovskim doživljajima* [doživl'ajima], čes. *se svými zlodějskými historkami* 52.

Další charakteristickým rysem srbochorvatského hláskosloví podle Horálka (1955, s. 366) je změna *l > o* na konci slabiky, např. *kupio, Beograd, veoma*.

- V textu se nachází pouze příklady sloves (v počtu jedenácti), např.: srb. *gundjao*, čes. *brumlal si* 51; srb. *kazao*, čes. *řekl* 51; srb. *znao*, čes. *uměl* 51; srb. *otklipsao*, čes. *dovlekl* 52; srb. *ispričao*, čes. *povyprávěl* 52; srb. *slutio nisam*, čes. *netušil jsem* 52; srb. *doperjao*, čes. *přiřítíl* 52.

Psl. sekvence *tl, dl* mimo násloví (tj. uvnitř a na konci slov) přešly v srbštině po zániku *t* a *d* v pouhé *l*, např. *plela* плела [plela] < *pletla*, nicméně v češtině zůstalo nezjednodušené *tl, dl*, např. *pletl, mýdlo* (Večerka, 2009, s. 14 a 71).

Podle Večerky (2009, s. 14 a 71) nastala metateze likvid v etymologických skupinách *-tort-, -tolt-, -tert-, -telt-* provedena stejně jako ve všech jihoslovanských jazycích, také v češtině a slovenštině, a to s psl. dloužením samohlásek *ō > a, ē > ě* (a to následně přešlo v charvátštině v *(i)je* a v srbštině v *e*). Text je však chudý na příklady týkající se metateze likvid.

V češtině pak ve 12. – 13. století proběhla změna: *g > γ > h* (*glava > hlava*), zatímco v srbštině zůstalo *g* (Večerka, 2009, s. 14).

- V textu najdeme např. srb. *djedove tvrdoglavosti*, čes. *dědově tvrdohlavosti* 52; srb. *Bog s tobom*, čes. *Bůh s tebou* 52.

Podle Večerky (2009, s. 15 a 71) se se psl. hlásky jerové se vyvinuly v souvislé řadě slabik s jerovými hláskami v lichých, počítáno od konce, zanikly, v sudých se v češtině vokalizovaly v *e*, např. *den* < *dnъ*. V srbštině se vokalizovaly v *a*, např. *dan*.

- V textu se objevuje: srb. *dan*, čes. *den* 52; srb. *jedan*, čes. *jeden* (není v českém překladu); srb. *potamnjele*, čes. *temným* 53; srb. *blizu staraca*, čes. *blízko starce* (nom. *stařec*) 52; srb. *toga dana*, čes. *toho dne* (nom. *den*) 52; srb. *sjutradan*, čes. *na druhý den* 52; srb. *sedam dana*, čes. *sedm dní* 53; srb. *danas*, čes. *dnes* 53.

Prefix pro superlativ adjektiv má v srbštině stejně jako ve staroslověnštině tvar s -a-: *naj-*.

- V textu jsou tvary: srb. *najmanju*, čes. *přinejmenším* 51; srb. *najpriyatnijih*, čes. *nejpříjemnějších* 51.

V češtině (Večerka, 2009, s. 15)., splynuly původně slabikotvorné [j], [r] s původními neslabikotvornými *r* a *l*, za nimiž následovaly normální vokalické jery, tedy *rъ, rь, lъ, lь, tьlt>tl:*

- V textu např. *vlk není zelený* 52. V jihoslovanských jazycích tomu bylo podobně, nicméně v tomto příkladě je *vuk nije zelen*, kde proběhla změna slabičného *l > u* (Horálek, 1955, s. 366)
- srb. *u sunčana jutra*, čes. *ve slunečných ránech* 51; srb. *žuta*, čes. *žlutá* 51; srb. *mučaljiv*, čes. *nemluvný* 53.

Zánik lichých jerů vedl běžně k zániku slabik, jejichž byly jery zprvu nositeli. Zánikem jerů po sonorách ale nejprve vznikly tzv. pobočné slabiky se sonorami jako jejich zvukovými pseudovrcholy. V charvátštině a srbštině byly uprostřed slov plně sylabizovány uvedeným splnutím se střídnicemi za původní likvidy slabikotvorné. Na konci slov byly podobně jako v jsl. jazycích a v slovenštině plně sylabizovány svarabhaktickým vokálem *a*, např. *Petar* Перап [Petar] < *Petr* < *Petrъ*, ke *gristi l-ové*

participium *grizao* гризао [grizao] < *grizl* < *gryzlb* „hryzl“. Rovněž na počátku slov se sonory (stojící po zániku slabého jeru před souhláskou) často sylabizovaly postponovanou samohláskou, např. *lagati* лагати [lagati] < *lgati* < *l̥gati* „lhát“.

- V textu se pak vyskytuje např.: srb. *spektar*, čes. *spektrum* 51.

Psl. *y* a *i* splynuly v *i* a neměkčily předchozí souhlásku (Večerka, 2009, s. 72).

- Z textu uvádím např. srb. *bito* [bilo], čes. *bylo* 51; *nije* [nije], čes. *není* 52; srb. *istina* [istina], čes. *pravda* 52.

Dalším hláskoslovným znakem, který uvádí Večerka (2009, s. 72) je v srbštině změna *l* zavírajícího slabiku v *o*, zejména v préteritu sloves, na rozdíl od češtiny, kde *l* zůstalo. Totéž uvádí jako charakteristický rys i Horálek (1955, s. 366), např. *kupio*, *Beograd*, *veoma*.

- V textu z jedenácti verb např. srb. *ležao*, čes. *ležel* 51; srb. *kazao*, čes. *řekl* 51; srb. *odrastao*, čes. *vyrostl* 52.

V textu také najdeme změnu, která proběhla pouze v srbštině, a sice změna *vb-* a *vb-* na počátku slova v *u-* (Večerka, 2009, s. 72).

- V textu jsou to např. srb. *kao pravi unuk*, čes. *jako pravý vnuk* 52; srb. *udobrovoljeno*, čes. *dobře naladěn* 51; srb. *unučad*, čes. *vnoučata* 52; srb. *neznajša u bojama*, čes. *neznalec barev* 51; srb. *u jutra*, čes. *v ránech* 51; srb. *u moje lice*, čes. *do očí* 52.

V srbštině pak proběhla změna *čr-* v *cr-*, např. *crn* црн [crn] < *črnb* „černý“. V češtině je *čr-*, *žr-*, *šcr-* > *čer-*, *žer-*, *šer-* > *štěr-*.

- Příklady slov z textu: srb. *lisica crvena*, čes. *červená liška* 51; srb. *crni sljez*, čes. *černý sléz* 51; srb. *procrnjele ograde*, čes. *zčernalým plotem* 51.

V textu je možné si povšimnout také rozdílů mezi charvátštinou a srbštinou, a sice v sice v konzonantu *ch*, jak jej uvádí Večerka (2009, s. 73), např. *povuče me za uvo* (charv. *uho*), čes. *vytahala mě za ucho* 52. Další rozdíl mezi charvátštinou a srbštinou najdeme ve střídnicích za psl. *ě*: charv. je (i)jekavská, srb. ekavská. Přestože Čopić psal srbsky, nachází se v textu jak (i)jekavština, tak ekavština:

- např. srb. *svijetu*, čes. světě; srb. *svijetlo*, čes. *jasného* 53; srb. *samouvereno*, čes. sebejistě 52; srb. *rascvetao*, čes. *vykvetl* 51; srb. *djed*, čes. děda 51; srb. *uvijek*, čes. *vždy* 51; srb. *povjerljivo*, čes. *důvěrně* 51; srb. *negdje*, čes. *někde* (v českém překladu slovo vypuštěno); srb. *nenamjerno*, čes. *neúmyslně* 51; srb. *razuvjere*, čes. *přesvědčit* 51; srb. *gdje*, čes. *kde* 52; srb. *rečeno*, čes. *řečeno* 52; srb. *sljedećeg*, čes. *následujícího* 53; srb. *odsjedi*, čes. *odseděl* 53; srb. *ublijedio*, čes. *pobledlý* 53; srb. *slijep*, čes. *slepý* 53; srb. *cvijeće*, čes. *květinám* 53; srb. *vijeka*, čes. *století* 53; srb.

Další změna, podle Večerky (2009, s. 16 a 73), vyskytující se hojně v textu je monoftongizace diftongů v češtině. Stoupavý diftong *ie* monoftongizoval a užil v *í*, např. *Bůh s tebou, dítě* 52. V srbštině je za psl. *ě* < *e*, např. *dete* (charv. *dijete* – jekavština). Dále také změna *ó* > *uo* a později na *ů* v češtině, v srbštině se nevyskytuje, tam zůstalo *-o-*.

- V textu je např.: srb. je *o*, *moj djed*, čes. je *ů*, *můj děda* 51.

Čeština má spojení likvidy s postponovaným svarabhaktickým *u*, tedy *-lu-*, zatímco v srbštině zůstalo pouze *-u-* (Večerka, 2009, s. 15):

- např. srb. *Žut je tvoj nos*, čes. *Žlutý je tvůj nos!* 51; srb. *u mirna sunčana jutra*, čes. *v tichých slunečných ránech* 51; srb. *mučaljiv*, čes. *nemluvný* 53.

7.5 Tvarosloví

Tvarosloví pojednává o slovních druzích z hlediska jejich forem, čímž se rozumí všechny jeho podoby. Formy se skládají z tvarotvorného základu, který je společný pro všechny tvary slova, a z morfu neboli koncovky. Právě podle koncovky můžeme slovo zařadit do gramatických kategorií (Grepel et al., 2012, s. 227).

Slovní druhy můžeme dělit na ohebné a neohebné, ohebné pak na skloňované (substantiva, adjektiva, pronomina a numeralia) a časované (verba). Mezi neohebné slovní patří adverbia, prepozice, konjunkce, interjekce a partikule. V rámci skloňování má čeština tři druhy: substantivní (jmenné), adjektivní (složené) a zájmenné (Grepel et al., 2012, s. 228).

Srbština má také deset základních slovních druhů: imenice (substantiva), priovi (adjektiva), zamenice (pronomina), brojevi (numeralia), glagoli (verba), prilozii (adverbia), predlozi (prepozice), veznice (konjunkce), rečce (partikule), uzvici (interjekce). Tyto slovní druhy se také dělí na ohebné (prvních pět) a neohebné (Klajn, 2005, s. 45). Skloňování v srbštině je rozdělené na tři typy (deklinace), a sice: první deklinace pro substantiva mužského rodu se zakončením na souhlásku (např. životný - *doktor*, neživotný - *zavod*) a střední rod se končí na *-o* nebo *-e* (např. *selo*, *polje*); druhá deklinace pro substantiva zakončená na *-a*, zahrnuje substantiva především ženského (např. *riba*), ale i mužského rodu (např. *sluga*) a třetí deklinace platí pro substantiva ženského rodu zakončená na souhlásku mající v ostatních pádech zakončení na souhlásku *-i* (např. *reč* - *reči*), (Klajn, 2005, s. 50–66).

7.5.1 Substantiva

U substantiv určujeme tři gramatické kategorie: pád, číslo a rod.

Pád vyjadřuje funkce substantiv ve větě a v češtině existuje sedm pádů: nominativ, genitiv, dativ, akuzativ, vokativ, lokál a instrumentál (Grepl et al., 2012, s. 235). Klajn (2005, s. 47–48) uvádí, že srbština má také sedm pádů, při čemž lokál je nazván *lokativem* a pořadí je následující: nominativ, genitiv, dativ, akuzativ, vokativ, instrumentál a lokativ.

Z textu nejprve uvedu příklady substantiv podle typů deklinací v srbštině. Budu je konfrontovat s českým překladem.

- **první deklinace:** srb. *muškarci* - nom. pl. mask. (*doktori*), čes. *muži* 51; srb. *djed* - nom. sg. mask. (*doktor*), čes. *děda* 51; srb. *predmeta* - gen. pl. mask. (*zavoda*), čes. *předmětů* 51; srb. *u jutra* - ak. pl. n. (*sela*), čes. *v ránech* 51; srb. *na cvijetu* - lok. sg. mask. (*zavodu*), čes. *na květu* 51; srb. *na prvom koraku* - lok. sg. mask. (*zavodu*), čes. *při prvním kroku* 52; srb. *o vuku* - lok. sg. mask. (*doktoru*), čes. *o vlku* 52; srb. *dijete* - vok. sg. n. (*polje*), čes. *dítě* 52; srb. *za uvo* - ak. sg. n. (*selo*), čes. *za ucho* 52; srb. *s vucima* - instr. sg. mask. (*doktorima*), čes. *s vlky* 52; srb. *u proljeće* - ak. sg. n. (*u polje*), čes. *na jaře* 53.
- **druhá deklinace:** srb. *neznajša* - nom. sg. mask. (*riba*), čes. *neznalec* 51; srb. *u bojama* - lok. pl. fem. (*ribama*), čes. *barev* 51; srb. *u ruku* - ak. sg. fem. (*ribu*), čes. *přinejmenším* 51; srb. *doba godine* - gen. sg. fem. (*ribe*), čes. *období roku* 51; srb. *kraj kuće* - gen. sg. fem. (*ribe*), čes. *vedle domu* 51; srb. *iza ograde* - gen. sg. fem. (*ribe*), čes. *za plotem* 51; srb. *lisica* - nom. sg. fem. (*riba*), čes. *liška* 51; srb. *moju rakiju* - ak. sg. fem. (*ribu*), čes. *moji rakiji* 51; srb. *nadiže obrve* - ak. pl. fem. (*ribe*), čes. *zvedla obočí* 52; srb. *učiteljica* - nom. sg. fem. (*riba*), čes. *učitelka* 52; srb. *u školi* - lok. sg. fem. (*ribi*), čes. *ve škole* 52.

- **třetí deklinace:** srb. *preko noći* - lok. sg. fem. (*reči*), čes. *přes noc* 51; srb. *pod starost* - ak. sg. fem. (*reč*), čes. *na stará kolena* 51 (*ve stáří*).

Večerka (2009, s. 73) pak uvádí některé znaky pádů typické pro srbštinu: V instr. feminin koncovka *-om*, např. *ženom* *женом*.

- V textu najdeme: srb. *sredinom*, čes. *půlkou*; 52; srb. *budalom*, čes. *hlupákem* 52; srb. *dječurlijom*, čes. *dobrotinou* 52.

V gen. pl. u většiny skloňovacích typů koncovka *-a* (s délkou!), např. *narod* – *naroda* *народ – народа*, *žena* – *žena* [a:] *жена – жена*.

- V textu najdeme: srb. *stvorenja*, čes. *stvoření* (v tomto případě v textu vyjadřené adjektivem *stvořeného* 51); srb. *nesporazuma*, čes. *nedorozuměním* 51; srb. *neprilika*, čes. *nepříjemnostem* 51, srb. *predmeta*, čes. *předmětů* 51; srb. *doba godine*, čes. *období roku* 51; srb. *tragova*, čes. *stopy* 51; srb. *nekoliko puta*, čes. *několikrát* 51; srb. *u pogledu boja*, čes. *názoru na barvy* 52; srb. *sedam dana*, čes. *sedm dní* 53.

Rozšíření plurálového *-ov-* a *-ev-* v deklinaci maskulin nejen do nominativu, ale do celého plurálového paradigmatu, např. *snop* – *snopovi* – *snopova* – *snopovima* – *snopove*; *bič* – *bičevi* – *bičevima* – *bičeve*.

- V textu je jeden příklad: srb. *tragova*, čes. *stopy* 51.

Dochází k částečnému vyrovnání tvrdých a měkkých typů v koncovkách substantivní deklinace ženského a mužského rodu. V charvátštině a srbštině zobecněly u tvrdých typů feminin koncovky typů měkkých: dat. a lok. sg. *ženi* *жени* podle *duši* *души*, gen. sg. a ak. pl. *žene* *жене* podle *duše* *душе*; stejně tak v ak. pl. maskulin: *narode* *народе* podle *konje* *коње*.

- V textu najdeme gen. sg.: srb. *škole*, čes. *školy* 52; srb. *godine*, čes. *roku* 52.

V češtině rozlišujeme singulár (jednotné číslo) a plurál (množné číslo). V srbštině je také jednotné a množné číslo, navíc se však zachoval duál, srbsky *dvojina*, který se užívá ve spojení s číslicemi dva, tři, čtyři a oba a pouze v nom. a ak., např. srb. *dva lonca* „dva hrnce“, srb. *tri mačke* „tři kočky“ (Klajn, 2005, s. 49). Text v srbštině je na duály chudý.

U Večerky (2009, s. 75) najdeme zvláštnost pro hromadná substantiva: Substantiva hromadná formálně jednotného čísla vyjadřující však číslo množné (*braća* [brača] „bratři“, *gospoda* „pánové“, dále tvary na *-ad* jako *perad* „drůbež“, *unučad* „vnoučata“) mají s rodovými zájmeny a adjektivy ve funkci přívlastku shodu formální, tj. singulárovou, se slovesy v přísudku však shodu podle smyslu, tj. plurálovou, např. *čija su ova djeca?*.

- V textu najdeme tento příklad substantiva zakončeného na *-ad*: srb. *A unučad, nas troje, nabili su se u ćošak blizu staraca.*, čes. *A my tři vnoučata jsme se přimáčkla do rohu blízko starce 52.*

V češtině rozlišujeme gramatický a přirozený rod, přičemž přirozený rod, jak vysvětluje Grepl et al. (2012, s. 232): „*se může uplatnit jen u substantiv označujících životné substance.*“ Gramatický rod zahrnuje maskulinum (mužský), femininum (ženský) a neutrum (střední). U maskulin se navíc určuje také životnost, která je rozhodujícím faktorem pro výběr koncovek (Grepl et al., 2012, s. 232–234).

V srbštině se také rozlišuje gramatický a přirozený rod, ten gramatický se také dělí na mužský, ženský a střední. Rozdílem je pouze to, že se neurčuje životnost (Klajn, 2005, s. 47).

7.5.2 Adjektiva

Adjektiva pojmenovávají vlastnosti substancí a některé druhy relací. Nás zajímá především deklinace adjektiv, která se v češtině dělí na jmennou, složenou (měkkou a tvrdou) a smíšenou (Grepl et al., 2012, s. 281 – 282).

Srbština má deklinaci adjektiv podle jejich zakončení. Pokud adjektivum končí na palatální souhlásku (*j, lj, nj, š, ž, č, dž, đ*), jejich tvary budou mít samohlásku *e* místo *o*. Toto je patrné zejména u maskulin a neuter singuláru (mask. *nov, vruć*; n. *novo, vruće*). Srbština má tedy dva vzory, *nov* a *vruć*. Pravidla platící u deklinace substantiv platí i pro adjektiva (Klajn, 2005, s. 71–72). Samozřejmě existují také odlišnosti, které zmiňuje Večerka (2009, s. 74):

V textu se vyskytuje příklad rozdílu deklinace adjektiva, kdy v češtině toto adjektivum skloňováno složenou deklinací a v srbštině pak jmennou deklinací.

- V textu jsou tyto příklady: srb. *vuk nije zelen*, čes. *vlk není zelený* 52; srb. **neodredjen** opis, čes. **neurčitý** popis 51.

U adjektiv přivlastňovacích je podle Grepla et. al (2012, s. 283) deklinace smíšená typu *otcův, matčín*. Srbština má pro adjektiva pouze dva typy (vzory), *nov* a *vruć*.

- V textu jsou dva příklady: srb. *djedov rodjak* (typ *nov*), čes. *dědův příbuzný* 51 (typ *otcův*); srb. *Savin svijet* (podobný čes. *matčín*), čes. *Sávův svět* 51 (typ *otcův*).

Koncovka *-ga* v gen sg. maskulin složených adjektiv, např. *mladog(a)* младог(а).

- V textu najdeme: srb. *čestitog*, čes. *poctivého*; srb. *njegovog*, čes. *jeho* 52; srb. *kišovitog*, čes. *deštivé* 53.

Jmenné a složené tvary adjektivní se zčásti rozlišují koncovkami, v sg. maskulin a neuter; v sg. fem. a v pl. všech rodů zčásti jen krátkostí a délkou koncové samohlásky. Jmenných tvarů užívá více chorvátština než srbština, např. u *Andrićeve dijelu*, ale у Андричевом делу [u Andričevom delu].

- V textu např. srb. ***mudrom djedu***, čes. *moudrému dědovi* 52, srb. ***šarenom svijetu***, čes. *rozmanitém světě* 51; srb.

7.5.3 Pronomina

Pronomina, jak v češtině, tak v srbštině zastupují substantiva i adjektiva. V srbštině se ještě navíc rozlišují zájmena jmenná (já, on, někdo, ad.) a adjektivní (můj, takový, každý, ad.), jak uvádí Klajn (2005, s. 77).

Více se budu věnovat zvláštnostem v srbštině podle Večerky (2009, s. 74):

Koncovka *-ga* v gen. sg. maskulin a neuter rodových zájmen, např. *toga, njega* тога, њега.

- V textu najdeme: srb. *toga*, čes. *toho* 52; srb. *svęga*, čes. *všeho*; srb. *pazider ga* (njega), čes. *podívej se na něj* 51; srb. *on ti ga prekine*, čes. *on ho přerušil* 51; srb. *ovoga svijeta*, čes. *tohoto světa* 53.

Posesivní zájmena 3. os. jsou podobně jako v ostatních jsl. jazycích kongruentní: *njegov, njezin/njen, njihov* његов, њезин/њен, њихов.

- V textu najdeme přímo srb. *njegov spektar*, čes. *jeho spektrum* 51.

V jihoslovanských jazycích se, jak uvádí Horálek (1955, s. 202), značně rozšířilo tzv. epentetické *n* a jeho výskyt už není vázán na předložky, např. srb. *njega*. V západoslovanských jazycích jsou vedle prostých tvarů, např. čes. *jeho*, tvary předložkové, např. čes. *na něho*.

- V textu je pouze jeden příklad: srb. *njegovog unuka*, čes. *jeho vnuka* 52.

Zvratné přivlastňovací zájmeno *svůj*, srb. *svoj*, se v textu nachází v dativu *svému*, srb. *svome*, které podle Klajna (2005, s.81) vzniklo kontrakcí dvou sousedních slabik s intervokalickým *j*, poté asimilací *oe* s *oo* a následně monoftongizací v *o*: *svojeg(a) > svoeg(a) > svoog(a) > svog(a)*.

- V textu je jeden příklad ve větě: srb. *Kaži ti svome mudrom djedu.*, čes. *Řekni svému chytrému dědovi.* 52.

V následujících bodech uvedu příklady druhů zájmen v srbské a české, která se buď liší, nebo shodují svým skloňováním.

- **osobní zájmena:** srb. *ono*, čes. *ono* 51 (shoda pouze v nom.); srb. *s tobom*, čes. *s tebou* 52; srb. *s njima* (epentetické *n*), čes. *s nimi* 52; srb. *znaš bolje od mene* (bolje od + gen. sg.), čes. *víš líp než já* 52 (líp než + nom.); srb. *sa mnom*, čes. *se mnou* 52.
- **přivlastňovací zájmena:** srb. *moj djed*, čes. *můj děda* 51; srb. *njegov spektar*, čes. *jeho spektrum* 51 (*jeho* je nesklonné); srb. *tvoj nos*, čes. *tvůj nos* 51; srb. *moju rakiju*, čes. *moji rakiji* 51.
- **ukazovací zájmena:** srb. *takav* (jako zájmeno *taj*) *neznajša*, čes. *takový neznalec* 51; srb. *takvog* (jako zájmeno *taj - tog*) *je teško naći*, čes. *takový by se těžko hledal* 51 (podle vzoru *mladý*); srb. *šuškavico, ovakva* (jako zájmeno *ovaj - ova*) *i onakva* (jako zájmeno *onaj - ona*); čes. *couro, ať taková nebo maková* (*taková* - podle vzoru *mladý*) 52; srb. *nešto onako* (zájmeno *onaj*), čes. *něco takového* (podle vzoru *mladý*) 51; na *ovome svijetu* (zájmeno *ovaj*, nikoli *taj*), čes. *na tom světě* (zájmeno *ten*) 51; srb. *ovoga svijeta* (zájmeno *ovaj*, nikoli *taj*), čes. *tohoto světa* (zájmeno *ten*) 53.
- **tázací zájmena:** srb. *kakav je vuk* (podle vzoru příd.jm. *nov*), čes. *jaký je vlk* 52; srb. *kakve* (fem.) *boje je vuk*, čes. *jakou barvu má vlk* 52.
- **vztažná zájmena:** srb. *ne znaš šta si izgubio*, čes. *nevíš, co jsi ztratil* 53.
- **neurčitá zájmena:** srb. *neki opis*, čes. *nějaký popis* 51; srb. *nešto onako*, čes. *něco takového* 51; srb. *nije zelen već nekakav*, čes. *není zelený, ale jakýsi* 52; srb. *sva bašta* (podle vzoru příd. jm. *vruć*), čes. *celá zahrada* 51 (překlad zájmeny *sva* je *všechna* - proběhl tam přesmyk).

7.5.4 Numeralia

Numeralia uvádím zejména kvůli zvláštnostem v srbštině. Ta se dělí na kardinální (základní), řadové a násobné (Klajn, 2005, s. 95).

Večerka (2009, s. 75) uvádí tuto odlišnost u číslovek v srbštině: „Spojení číslovek od 5 výše se jménem označujícím počítané předměty se nesklouje, např. *pet momaka, o pet momaka, sa pet momaka* „pět hochů, o pěti hoších, s pěti hochy“. V srbštině se tento typ prosazuje i u číslovek „nižšího počtu“ (tj. do čtyř), kdežto v charvátštině se tyto obraty skloňují, např. *iz dviju zemalja*, ale *из две земље* [iz dve zemlje].“

- V textu se základní číslovky vyskytují pouze v nominativu, např. srb. *sedam dana*, čes. *sedm dní* 53; srb. *jedan neznajša*, čes. *jeden neznalec* 51.
- V textu je zastoupena jedna číslovka řadová: srb. *prvom razredu*, čes. *první třídě* 52.
- V textu se vyskytuje číslovka násobná: srb. *jednom naučiš*, čes. *jednou zapamatuješ* 52.

7.5.5 Verba

U verb se vyjadřují stejné gramatické kategorie v srbštině i češtině. Soustředíme se na specifické znaky obou jazyků a jejich příklady z textu. Největší pozornost bude věnována slovesnému času jejich zvláštnostem při tvoření. Jak uvádí Večerka (2009, s. 74), v srbské soustavě časů je navíc také antepreteritum (plusquamperfektum) a futurum 2 (futurum exactum). V Klajnově gramatice (2005, s. 118 a 120) se pak dozvídáme více o jejich tvoření. Plusquamperfektum se tedy tvoří pomocí minulého času slovesa *být* (srb. *biti*) a plnovýznamového slovesa v minulém čase, např. *bio sam video, bio si video*; čes. *viděl jsem, viděl jsi*. Futurum 2 se pak tvoří pomocí budoucích tvarů slovesa *být* (srb. *budem, budeš*, atd.) a plnovýznamového slovesa v minulém čase, např. *budem video, budeš video*; čes. *uvidím, uvidíš*.

V češtině je specifické archaické rozlišování rodu a čísla u přechodníků přítomných a minulých: např. *dělaje, dělajíc, dělajíce; poprosiv, poprosivši, poprosivše* (Večerka, 2009, s. 16). V textu jsem našla na jeden přechodník přítomný ve větě: *Toho dne jsem se domů dovlékł málem s brekem a fňukaje jsem dědovi povyprávěl, co se ve škole stalo. 52*, v srbštině je v této větě užito gerundia, které se podle Klajna (2005, s. 130) tvoří pomocí 3. os., pl., prezenta + sufix *-ći* (čítaju-ći): *Skoro plačući otklipsao sam toga dana kući i šmrcajući ispričao djedu sve što se u školi dogodilo*.

Ke slovesným třídám v češtině pak Večerka (2009, s. 17) uvádí: „Rozšíření koncovky *-m* v 1. os. sg. od atematických sloves k tematickým slovesům 4. a 5. tř.: *prosím, trpím, sázím, dělám*.

- V textu překladu se nacházejí slovesa 4. tř.: čes. *nevím* 53, čes. *uslyším* 53.

V srbštině pak je také zobecnění koncovky *-m* v 1. os. sg. přít. času sloves všech typů a *-mo* v 1. os. pl. V charvátštině i srbštině je samohláska před těmito koncovkami dlouhá. Např. *tresem – tresemo, čujem – čujemo* (Večerka, 2009, s. 74).

- V textu není mnoho takových slovesných tvarů, ale např. srb. *čekamo*, čes. *čekáme* 52; srb. *uhvatismo vajdu*, čes. *měli užitek* 52; srb. *smo došli*, čes. *kde to jsme* 52; srb. *čujem*, čes. *uslyším* 53;
- Jediná 2. osoba sg. je srb. *blejiš*, čes. *blekotáš* 53.

V češtině se futurum nedokonavých sloves tvoří pomocí opisů *budu* + infinitiv nedokonavého slovesa, což je jev severoslovanský, a od omezeného počtu sloves s pomocí prefixu *po-*, např. *ponesu*, *poběžím* (Večerka, 2009, s. 17).

V srbštině se futurum tvoří pomocí starého slovesa „chtít“ (Večerka 2009, s. 74). V charvátštině a srbštině je pomocným slovesem *chtít* v určitém tvaru a významové sloveso stojí v infinitivu, např. *ja ću pitati* [ja ču pitaty], *ti ćeš pitati* [ty češ pitaty], *on će pitati* [on če pitaty], *mi ćemo pitati* [mi čemo pitaty], *vi ćete pitati* [vi čete pitaty], *oni će pitati* [ony če pitaty]. Existuje též futurum se zkráceným infinitivem a postpozicí pomocného slovesa. V charvátštině je zkrácený infinitiv s *-t* a pomocné sloveso se píše jako samostatné slovo: *pitat ću*, kdežto v srbštině bez *-t* a s postponovaným slovesem jako jedno slovo: *питаћу* [pitaču]. Záporné futurum se tvoří negováním pomocného slovesa: *neću* [neču], *nećeš* [nečeš] *нећу*, *нећеш*. Pomocné sloveso se může při důrazu objevit i v přízvučné formě s *ho-*, např. *hoću* [hoču] *хочу*.

- V textu je zastoupen příklad futura jen v tomto případě: srb. *će Sava započeti*, čes. *Sáva začne* 52; srb. *ću pokazati*, čes. *ukážu* 52. Dalším příkladem je: srb. *će odjednom upitati*, čes. *se najednou zeptala* 52, zde tedy nikoli ve smyslu času budoucího, ale minulého. Tímto se potvrzují výjimky jazyků, že ne vždy je vše přesně podle pravidel.

Pro češtinu je podle Večerky (2009, s. 17) charakteristické opisné pasivum tvořené paradigmaticky s pomocným slovesem *býti* a minulým trpným participiem (*typ jsem nesen, byl jsem nesen, budu nesen* atd.). Pomocné sloveso *být* v 3. os. sg. i pl. opisného préterita zaniklo, např. *přišel, přišli*. Negativní partikule *ne-* se dává k participiu, např. *nepřišel jsem*.

- V textu se hojně vyskytují slovesa ve 3. os. sg. i pl. préterita, např. *řekl 51, chodil 51, nemohl 51, zasvítil 51, zeptala se 53, zvedla 52*.

Archaické je v češtině rovněž tvoření kondicionálu tvary pomocného slovesa *býti*, např. *bych, bys, by, bychom, byste, by* ve spojení s *l*-ovým participiem slovesa významového. Kondicionálové zakončení na *-ch* v 1. os. sg. je zachováno také v bulharštině, srbštině, charvátštině a lužické srbštině, např. *išao bih*, čes. *šel bych* (Večerka, 2009, s. 17).

V srbštině se zachovala jednoduchá préterita, aorist (préterita dokonavého) a imperfektum (préterita nedokonavého), např. aorist *tresoh, trese* nebo imperfektum *tresijah/tresah*. Charakteristická je koncovka 3. os. pl. aoristu *-še*, např. *tresošē*, která zachovává původní aoristovou koncovku *-šę*. V západoslovanských jazycích aorist měl kmenotvornou příponu *-e-*: *vedech, vede, vede* (Večerka, 2009, s. 74).

- Text obsahoval příklady v 1. osobě sg.: srb. *digoh ruku*, čes. *zvedl ruku 52*; srb. *okidohja*, čes. *vyhrkl jsem 52*. srb. *odvalih ja*, čes. *odsekl jsem 52*; srb. *uzjogunih se*, čes. *vzepřel jsem se 52*;
- Dále příklady ve 3. os. sg.: srb. *izvika se djed*, čes. *děda křičel 52*; srb. *rasplaka se učiteljica*, čes. *učitelka se rozplakala 52*; *odsjedi starina*, čes. *stařec si odseděl 53*; srb. *kad se vratiubljedio i mučaljiv*, čes. *když se pobledlý a nemluvný vrátil 53*; srb. *on mi poprijeti prstom*, čes. *zahrozil mi prstem 53*; srb. *rascvjeta se*, čes. *vykvetl 53*; srb. *uhvati*, čes. *padl 53*.
- Ve 3. os. pl.: srb. *djeda otjeraše žandari*, čes. *dědu odvedli četníci 53*.

Opisné préteritum (nazývané někdy perfektum) se v srbštině (Večerka, 2009, s. 74) tvoří spojením *l*-ových participií s přítomnými tvary slovesa *biti*, které je součástí daného paradigmatu i ve 3. os. obou čísel, *radio sam* [radyo sam], *radio si*, *radio je*, *radili smo*, *radili ste*, *radili su*. Záporné tvary se tvoří negováním pomocného slovesa, tedy *nisam radio* [nysam radio]. Pomocné sloveso se může při důrazu (např. v otázkách) užít i v přízvučné podobě: *jesam, jesi, jesmo, jeste*.

- Takovýchto tvarů sloves se v textu nachází nejvíce, a to v různých osobách sg. i pl.: srb. *dolazilo je*, čes. *docházelo* 51; srb. *zračio je*, čes. *zářil* 51; srb. *ležali su*, čes. *seděli* (ve vězení) 51; srb. *pričala je*, čes. *vyprávěla* 52; srb. *došli smo*, čes. *přišli jsme* 52; srb. *takvog je bilo teško naći*, čes. *takový by se těžko hledal* 51; srb. *spektar svodio se*, čes. *spektrum se omezovalo* 51; srb. *sljez prosinuo*, čes. *sléz zasvítit* 51; srb. *on je zračio*, čes. *zářil* 51; srb. *on gundjao*, čes. *brumlal si* 51; srb. *djed kazao*, čes. *děda řekl* 51; srb. *znao je*, čes. *uměl* 51; srb. *ja sam upao*, čes. *dostal se* 52; srb. *čuo si*, čes. *slyšel jsi* 52; srb. *otklipsao sam*, čes. *dovlekl se* 52; srb. *ispričao sam*, čes. *povyprávěl jsem* 52; srb. *ni slutio nisam*, čes. *ani jsem netušil* 52; srb. *djed je doperjao*, čes. *děda se přiřítit* 52; srb. *razgalamio se na učiteljicu*, čes. *začal na učitelku křičet* 52; srb. *ja se rodio i odrastao*, čes. *já jsem se narodil a vyrostl* 52; srb. *imao si*, čes. *měl jsi* 53; srb. *starina ni zapazio nije*, čes. *starý děda si ani nevšiml* 53; srb. *je bio sljep*, čes. *byl slepý* 53; srb. *ne znaš ni šta si izgubio*, čes. *nevíš, co jsi zratil* 53.

Večerka (2009, s. 75) také poukazuje na záporný imperativ, který se může tvořit opisem *nemoj, nemojmo, nemojte* НЕМОЈ, НЕМОЈМО, НЕМОЈТЕ + infinitiv. V textu se tento druh imperativ nevyskytuje, nicméně je užito sloves v záporu, jež mají specifické tvoření oproti češtině. Zápor u sloves se v srbštině tvoří přidáním záporného „ne“ zvlášť před sloveso.

- Uvádím tyto příklady z textu: srb. *ne vele*, čes. *neříkají* 51; srb. *ne kvari*, čes. *nekaž* 51; srb. *ne interesuje*, čes. *nezajímala* 52; srb. *ne znam*, čes. *nevím* 53.

Specifické vyjádření času v srbštině, plusquamperfektum a futurum 2, se v analyzovaném textu nenacházejí.

7.5.6 Prepozice

Předložky jsou slovní druh neohebný a významově nesamostatný. Při jejich klasifikaci hraje roli povaha jejich spojitelnosti s pády a také jejich původ (Grepl et al., 2012, s. 341 – 342). V této části uvedu příklady předložek v srbštině, které mají stejnou povahu i v češtině, ale i ty, které se v češtině liší.

- **shoda s češtinou:** srb. *na četiri osnovne boje*, čes. *na čtyři základní barvy* 51 (srb. i čes. *na* pojí se s ak.); srb. *s djedom*, čes. *s dědou* 51 (srb. i čes. *s* se pojí s instr.); srb. *u jedno doba*, čes. *v jednom období* 51 (srb. *u*, čes. *v* se pojí s lok.); srb. *od najprijatnijih doba godine*, čes. *z nejpříjemnějších období roku* 51 (srb. *od*, čes. *z* se pojí s gen.); srb. *u baštici*, čes. *v zahradě* 51 (srb. *u*, čes. *v* se pojí s lok.); srb. *kraj kuće*, čes. *vedle domu* (srb. *kraj*, čes. *vedle* se pojí s gen.); srb. *u mirna sunčana jutra*, čes. *v tichých slunečných ránech* 51 (srb. *u*, čes. *v* se pojí s lok.); srb. *na sljezovu cvijetu*, čes. *na květu slézu* 51 (srb. i čes. *na* se pojí s lok.); srb. *u apsu*, čes. *ve vězení* 51 (srb. *u* a čes. *v* se pojí s lok.); srb. *sa svojim doživljajima*, čes. *se svými historkami* 52 (srb. *sa* a čes. *se* se pojí s instr.); srb. *o bojama*, čes. *o barvách* 52 (srb. i čes. *o* se pojí s lok.); srb. *na prvom koraku*, čes. *při prvním kroku* 52 (srb. *na* a čes. *při* se pojí s lok.); srb. *u prvom razredu*, čes. *v první třídě* 52 (srb. *u*, čes. *v* se pojí s lok.); srb. *od kuće*, čes. *z domu* 52 (srb. *od*, čes. *z* se pojí s gen.); srb. *o vuku*, čes. *o vlku* 52 (srb. i čes. *o* se pojí s lok.); srb. *s tobom*, čes. *s tebou* 52 (srb. a čes. *s* se pojí s instr.); srb. *za uvo*, čes. *za ucho* 52 (srb. i čes. *za* se pojí s ak.); srb. *oko toga*, čes. *kolem toho* 52 (srb. *oko*, čes. *kolem* se pojí s gen.); srb. *pred razredom*, čes. *před třídou* 52 (srb. *pred*, čes. *před* se pojí s instr.); srb. *od dana*, čes. *od dob* 53 (srb. i čes. *od* se pojí s gen.); srb. *na ovome svijetu*, čes. *na tomhle světě* 53 (srb. i čes. *na* se pojí s lok.); srb. *pod starost*, čes. *na stará kolena* 51 (srb. *pod*, čes. *na* se pojí s ak.).

- **rozdíl s češtinou:** srb. *preko noći*, čes. *přes noc* 51 (srb. *preko* je také příslovce, pojí se s gen.; čes. *přes* se pojí s ak.); srb. *iza kopljaste ograde*, čes. *za kopinatým plotem* 51 (srb. *iza* se pojí s gen, čes. *za* se pojí s instr.); srb. *do nesporazuma*, čes. *k nedorozuměním* 51 (srb. *do* se pojí s gen., čes. *k* se pojí s dat.); srb. *za istu baštu*, čes. *o téže zahradě* 51 (srb. *za* se pojí s ak., čes. *o* se pojí s lok.); srb. *do Bihaća*, čes. *po Bihać* 51 (srb. *do* se pojí s gen., čes. *po* se pojí ak.); srb. *u čošak*, čes. *do rohu* 52 (srb. *u* se pojí s ak., čes. *do* se pojí s gen.); srb. *u pogledu*, čes. *ohledně názoru* 52 (srb. *u* se pojí s lok., čes. *ohledně* je vztah zřetele a pojí se s gen.); srb. *u lice*, čes. *do očí* 52 (srb. *u* se pojí s ak., čes. *do* se pojí s gen.); srb. *po turu*, čes. *přes zadek* 52 (srb. *po* se pojí s lok., čes. *přes* se pojí s ak.); srb. *za boje*, čes. *k barvám* 53 (srb. *za* se pojí s ak., čes. *k* se pojí s dat.)

Na základě analýzy předložek lze uvést, že většina předložek v srbštině je shodná s předložkami v češtině, jak graficky, tak významově a pojí se stejnými pády. Na druhé straně text dokazuje i to, že tyto dva slovanské jazyky mají také odlišné předložkové vazby, zejména v pádech akuzativu a genitivu.

7.6 Syntax

Syntax je lingvistická disciplína zabývající se možnostmi tvoření správných vět (souvětí), funkční využívání vět (souvětí) v procesech komunikace, členění výpovědí z hlediska kontextové zapojenosti jejich částí, pořadí slov ve výpovědi a také větnými členy (Grep let al., 2012, s. 369).

Dále se budu zabývat jednotlivými specifickými znaky srbštiny a češtiny.

Večerka (2009, s. 18) se zmiňuje jistou specifíčnost češtiny, na rozdíl od slovanských jazyků: „V češtině se ve srovnání s jinými slovanskými jazyky nadměrně často užívá formálního subjektu *to* (nebo *něco/cosí*) ve větách jako *Zasypalo to tam sedm., V trávě to šustí., Vlakem to házelo., Kdesi cosí smrdí prachem.*“

- Příkladem z textu je věta: srb. *Žuto je, a kao i nije žuto, nego nešto onako - i jest i nije.*, kde je subjekt vynechaný, ve srovnání s čes. *Je to žluté, a snad to není žluté, ale něco takového - je i není.* 51; srb. *E, to ne može tek tako proći.*, v této větě je i v srbštině použito formálního subjektu *to*, čes. *To se tedy nemůže nechat jenom tak.* 52.

Stejně jako ostatní národní spisovné slovanské jazyky má i čeština charakteristické znaky v typech podřadných a souřadných souvětí, dokládá to např. jen částečná mezislovanská shoda spojovacích prostředků. Např. u souřadného spojení adverzativního existuje diference, v češtině jsou vedle *a, ale, však, leč* také *než, zato, nicméně, nýbrž, ovšem*. V souvětí důvodovém příčinném se užívá *kvůli tomu, z toho, z té příčiny, díky tomu, od toho, že, protože, neboť, vždyť, když, jak, poněvadž, jelikož, ježto, anžto*. Jde o jazykové prostředky všechny založené na starém jazykovém materiálu slovanském, ale konstituované v této funkci až v mladších historických fázích slovanských jazyků, tudíž mezi nimi panuje ve slovanských jazycích velká nejednotnost (Večerka, 2009, s. 18).

Uvedu příklady souvětí v textu a porovnám druhy vedlejších vět, užití spojek. Shoda v druhu vedlejší věty je:

- např. v tomto podřadném souvětí: srb.: *I drugi su ljudi ležali u bihačkoj Kuli pa ne vele **da** je lisica žuta.* (vedlejší věta předmětná, spojka *da*). Právě spojka *da* je typická právě pro předmětné vedlejší věty (Klajn, 2005, s. 241). Český překlad: *I jiní lidé seděli v bihačske pevnosti a neříkají, že je liška žlutá.* 51 (vedlejší věta předmětná, spojka *že*).

Dále uvedu příklad shody srbštiny a češtiny u souvětí souřadného:

- srb.: *Sljedećeg proljeća, bujnog i kišovito, sljez u našoj bašti rascveta se kao nikada do tad, **ali** starina kao da ga ni zapazio nije.* Zde se podle Klajna (2005, s. 239) jedná o adverzativní vztah vět hlavních v souřadném souvětí, čes. *Příští jaro, deštivé a plné života, vykvetl sléz v naší zahradě jako nikdy předtím, **ale** starý děda jako by si ho ani nevšiml.* 53 (také vztah adverzativní, spojka *ale*).

Dále uvedu příklady spojovacích výrazů z textu podle toho, jak se v srbštině liší či shodují s češtinou.

- **shoda s češtinou:** srb. *ali jedan takav neznašša,* čes. *ovšem* takový neznalec 51 (srb. *ali*, čes. *ovšem* vyjadřují vztah odporovací); srb. *ni postojalo ili se svodilo,* čes. *bud' neexistoval, nebo se zredukoval* 51 (srb. *ili*, čes. *bud' - nebo* vyjadřují obě vztah vylučovací); srb. *žuto je, a kao i nije žuto,* čes. *je to žluté, a snad to není žluté* 51 (srb. *a kao*, čes. *a snad* ne vyjadřují obě vztah odporovací); srb. *on je zračio tako povjerljivo, da to nije moglo izmaći djedovu oku,* čes. *zářil tak důvěrně, že to nemohlo uniknout dědovu oku* 51 (srb. *da*, čes. *že* vyjadřují obě vztah způsobový); srb. *bilo tragova modre boje, ali jako je djed kazao,* čes. *jen stěží hledaly stopy modré barvy, ale když děda řekl* 51 (srb. *ali* a čes. *ale* vyjadřují obě vztah odporovací); srb. *ako je djed kazao da je modra, onda ima da bude modra,* čes. *když děda*

řekl, že je modrý, **pak** musí být modrý 51 (srb. *ako - onda*, čes. *když - pak* vyjadřují vztah podmínkový); srb. **dok** *djed priča, on ti ga prekide*, čes. **když** *děda vyprávěl, on ho přerušil* 51 (srb. *dok*, čes. *když* vyjadřují vztah časový); srb. *prostire se do Bihaća, jer je čiča nekoliko puta tamo ležao*, čes. *sahal po Bihač, protože tam strýček několikrát seděl* 51 (srb. *jer*, čes. *protože* vyjadřují vztah příčinný); srb. *hrani se onako, dok će ti odjednom upitati*, čes. *chrání se onak, až se najednou zeptala* 52 (srb. *dok*, čes. *až* vyjadřují vztah časový); srb. *i još reči da vuk nije zelen*, čes. *a ještě říct, že vlk není zelený* 52 (srb. *da*, čes. *že* vyjadřují vedlejší větu předmětnou); srb. *po turu bi tebe trebalo ovim štapom pa da se jednom naučiš pameti*, čes. *holí pčes zadek bys měla dostat, ať si to jednou zapamatuješ* 52 (srb. *pa* je částice *da* a čes. *ať* vyjadřují vztah účelový); srb. *a kad se vrati, ublijedio i mučaljiv, on mi poprijeti*, čes. *a když se pobledlý a nemluvný vrátil, zahrozil mi* 53 (srb. *a kad*, čes. *a když* vyjadřují vztah časový); srb. *ti se plače, iako ne znaš ni šta te boli*, čes. *pláčeš, přestože nevíš, co tě bolí* 53 (srb. *iako*, čes. *přestože* vyjadřují přípustkový)

- **rozdíl s češtinou:** srb. *nije moglo izmaći djedovu oku i on bi udobrovoljeno gundjao*, čes. *nemohlo uniknout dědovu oku, a on pak dobře naladěn* 51 (srb. *i* je ve významu slučovací, čes. *a* je ve významu stupňovací)

Na základě analýzy spojek v textu lze říci, že převažují shodné spojovací výrazy a jejich vztahy. V srbštině je nejpoužívanější spojka **da**, která se do češtiny překládá jako **že**. Podle Klajna (2005, s. 164) se používá ve vedlejších větách předmětných, podmětných, v podmínkách, ale také při vyjadřování přání nebo návrhů (např. srb. **Da** *se odmorimo malo*. čes. *Pojďme si trochu odpočinout.*).

Pro srbštinu jsou podle Večerky (2009, s. 75) charakteristické také některé znaky v postavení příklonek, a to:

a) časté postavení enklitik za prvním přízvučným slovem ve větě i tehdy, je-li takové první slovo součástí těsného syntagmatu, např. *moja su braća zdrava* „moji bratři jsou zdraví“ (v textu najdeme: srb. *i drugi su ljudi ležali*, čes. *i jiní lidé seděli* 51);

b) postavení zvrátěného *se* v řadě zájmenných enklitik po dativu, např. *to mi se sviđa* [to mi se svidža] „to se mi líbí“ (v textu: srb. *pa ti se prosto plače*, čes. *a ty jednoduše pláčeš* 53).

„Vykání“ je ve všech svých složkách formálně harmonické, tj. plurálové (tedy ruského typu), např. *vi ste došli* „vy jste přišel/přišla“, *vi ste veseli* „vy jste veselý/veselá“ (Večerka, 2009, s. 75). Vykání se v textu nevyskytuje.

V textu se vyskytuje velké množství přívlastků, což je pro text umělecký příznačné, a proto jim také budu věnovat pozornost. Porovnáám opět český překlad se srbským originálem a to z hlediska druhu přívlastku. Nejprve vymezení větného členu přívlastek podle Grepla et al. (2012, s. 490): „Přívlastek je termín, jímž označujeme výraz, který přímo závisí na substantivu v jakékoli větněčlenské platnosti. Je to větný člen zcela specifický: na rozdíl od podmětu, předmětu, příslovečného určení a doplňku není konstitutivním komponentem větné struktury (tj. není vázán na přísudek), nýbrž je členem nominální skupiny.“

V češtině dělíme přívlastek na shodný a neshodný. Shodný přívlastek se shoduje se substantivem v rodě, čísle a pádě, naopak přívlastek neshodný se neshoduje se substantivem a jeho tvar se tedy nemění (Grepl et al., 2012, s. 490–503).

V srbštině je podle Klajna (2005, s. 232) přívlastek nazýván atributem a není názvoslovně rozdělen na shodný a neshodný, nicméně z hlediska formy se také tímto způsobem dělí. Atribut tedy má buď podobu přívlastku shodného v češtině (např. *prošla sezona* „minulá sezóna“, nebo přívlastku neshodného. Ten může být pádový (např.

devojčica plave kose „dívka modrých vlasů“) nebo předložkový (např. *gume za automobil* „gumy pro auto“).

Nejprve z textu uvedeme příklady shodného přívlastku v češtině ztotožňujícího se s typem srbského atributu:

- Např. srb. *dobre volje*, čes. *dobrou náladu* 51; srb. *neodredjen opis*, čes. *neurčitý popis* 51; srb. *šarenom svetu*, čes. *rozmanitým světě* 51; srb. *kopljaste procrnjele ograde*, čes. *kopinatým zčernalým plotem* (rozvitý přívlastek) 51; srb. *negdašnji kradljivac*, čes. *bývalý zloděj* 51.

V textu se vyskytují dva příklady, které se v obou jazycích neshodují.

- Např. srb. *pod starost* „pod stáří“ vyjádřené substantivem s předložkou a spíše se jedná o příslovečné určení času, ale čes. *na stará kolena* 51, jedná se o přívlastek shodný. Dalším příkladem je: srb. *starina* „stařec“ vyjádřené pouze substantivem, jedná se o holý subjekt, ale čes. *starý děda* 53, přívlastek shodný.

V textu se vyskytuje i přívlastek neshodný, který se v jednom případě shoduje se srbskou formou přívlastku:

- srb. *doba godine*, čes. *období roku* 51; srb. *sljezovu cvijetu*, čes. *květu slézu* 51; v češtině se jedná o přívlastek neshodný, v srbštině má podobu přívlastku shodného.

Další syntaktický jev zastoupený v textu je věta jednočlenná (bezpodmětná), jejíž přísudkový výraz nevyžaduje syntaktickou pozici předmětu (Grepel et al., 2012, s. 388). V slovanských jazycích jsou pak podle Horálka (1955, s. 246) velmi rozšířené bezpodmětné věty s výrazy lze, třeba, nutno apod., jež se pojí s infinitivem. Výraz *třeba* (srb. *treba*) je důležitým hlavně v srbochorvatštině a má také formu minulou (srb. *trebalo je*) a budoucí (srb. *trebalo bi*).

- V textu je jeden příklad bezpodmětné věty v srbštině, text je chudý na bezpodmětné věty v češtině: srb. *Po turu **bi** tebe **trebalo** ovim štapom pa da se jednom naučiš pameti.*, čes. *Holí přes zadek **bys měla** dostat, ať si to jednou zapamatuješ.* 52, v českém překladu jde o větu dvojčlennou.

7.7 Lexikologie

Lexikologie je lingvistická disciplína zabývající se studiem lexikální roviny a slovní zásoby (Grepl et al., 2012, s. 65).

V textu se hojně vyskytuje slovní zásoba s příznakem expresivnosti. Níže uvádím typy expresivně zabarvených slov podle jejich výskytu v textu. Grepl et al. (2012, s. 95) konstatuje: „Expresivní slovo se odlišuje od slova neutrálního tím, že vedle pojmového významu obsahuje i pragmatickou významovou složku vyjadřující citový a volní vztah mluvčího k sdělované skutečnosti.“

Slova familiární

Nejprve připomeneme slova familiární, kladně zabarvená, která jsou užívána v důvěrném styku blízkých osob (Grepl et al., 2012, s. 95).

- V textu se vyskytuje např. srb. *miljenca*, čes. *miláčka* 52.

Slova vulgární

V textu jsou dále zastoupena slova expresivní, záporně zabarvená (Grepl. et al., 2012, s. 96).

- Z textu např. srb. *šiškavico* (turcismus a v překladu označení pro vesnickou dívku), čes. *ty jedna couro* 52; srb. *ispičutura*, čes. *ochlasta* 51.

Slova hanlivá

Grepl et al. (2012, s. 96) také říká: „Mezi záporně zabarvená slova patří hanlivá slova, tzv. pejorativa.“

- V textu najdeme hanlivé slovo pouze v českém překladu: srb. *pušuci poput guska* čes. *Hulil jak fabrika*. 52 (zde by bylo pro překlad přesnější přirovnání „zadýchaný jako husa“). Domnívám se však, že zde překladatel nesprávně přeložil toho přirovnání ze srbštině. Myslím, že mohlo dojít

k záměně dvou graficky podobných slov, *pušuci* „zadýchaný“ a *pušeci* „kouřící“, jelikož sémanticky český překlad neodpovídá srbskému originálu.

V textu se vyskytují také obrazná pojmenování, konkrétně tropy, což jsou jazykové prostředky založené na přenášení významu. V textu je pak z tropů zastoupeno přirovnání.

- V českém překladu se vyskytuje tento příklad: *Hulil jak fabrika*. 52, ve významu, že kouřil hodně.
- Další přirovnání se vyskytuje v srbském originálu i českém překladu: srb. *rascveta se kao nikada do tad*, čes. *vykvetl jako nikdy předtím* 53, kde v češtině *jako nikdy* vyjadřuje důraz ve významu neočekávaně oslňovat, vynikat (Čermák, 2009, s. 232).

Dále se v textu vyskytují také slova odlišná podle původu:

- srb. *doživljajima*, čes. *historkami* 52, kde v srbské je slovo *doživljaj* původu domácího (od slovesa *doživjeti* „zažít“), zatímco čeština užívá zdvojnásobení slova *historie*, přejímky z řečtiny, značící krátké vypravování, příběh (Kraus et al. 1998, s. 293).

V textu se vyskytuje frazém, tedy výraz s ustálenou minimálně dvouslovnou kombinací libovolného slovního druhu s jiným, jehož rysem bývá neobvyklá přenesenost a je založen na anomální kolokabilitě, spojitelnosti slov (Čermák et al., 2009, s. 14).

- srb. *Bog s tobom!*, čes. *Bůh s tebou!* 52, význam tohoto frazému je, že člověk nábožensky orientovaný, (kněz) doufá, doufá, že i ve chvílích odloučení mu bude pomáhat, nebo ho provázet Bůh, vyšší síla (Čermák et al., 2009, s. 82).
- srb. *tuga da te uhvati*, čes. *padl na něj smutek* 53, ve významu *měl smutnou náladu*.

Vzhledem k tématu této diplomové práce jsem slovní zásobu srbského textu rovněž rozdělila na tu, která je shodná s českou nebo jinými slovanskými jazyky a na tu, která je od té české odlišná.

Shodná slovní zásoba

- srb. *slabo*, čes. *špatně* 51 (*slabě*); srb. *obično*, čes. *obvykle* 51; srb. *postojalo*, čes. *existoval* 51; srb. *neznajša*, čes. *neznalec* 51; srb. *četiri*, čes. *čtyři* 51; srb. *većina*, čes. *většina* 51; srb. *stvorenja*, čes. *stvoření* 51; srb. *dolazilo*, čes. *docházelo* 51; srb. *najpriyatnijih*, čes. *nejpříjemnějších* 51; srb. *skoro*, čes. *skoro* 51; srb. *u mirna jutra*, čes. *v tichých ránech* 51 (*mírná*); srb. *dvorište*, čes. *dvorku* 51 (*dvořiště*); srb. *istina*, čes. *skutečnosti* 51 (*pravda*); srb. *negdje*, čes. *někde* 51; srb. *ostati*, čes. *zůstat* 51; srb. *rodjaka*, čes. *příbuzného* 53 (*rodáka*); srb. *negdajšnji*, čes. *bývalý* 52 (*někdejší*); srb. *začudjeno*, čes. *udiveně* 51; srb. *lisica*, čes. *liška* 51; srb. *otkud*, čes. *jak může* 51 (*odkud*); srb. *ne vele*, čes. *neříkají* 51; srb. *čekamo*, čes. *zeptali jsme se* 52 (*čekáme*); srb. *će*, čes. *chce*; srb. *kakve farbe*, čes. *jaké barvy* 52; srb. *tvrdoglavosti*, čes. *tvrdohlavosti* 52; srb. *u pogledu*, čes. *ohledně názoru* 52 (*pohledu*); srb. *učiteljica*, čes. *učitelka* 52; srb. *začudjeno*, čes. *udiveně* 51; srb. *nadiže obrve*, čes. *zvedla obočí* 52; srb. *unuk*, čes. *vnuk* 51; srb. *povuče me za uvo*, čes. *vytahala mě za ucho* 52; srb. *uvaženu starinu*, čes. *váženého starce* 52; srb. *osnovne*, čes. *základní (osnova)* 51; srb. *sjutradan*, čes. *na druhý den* 52; srb. *jezička*, čes. *mluvko* 53; srb. *šta te se tiče*, čes. *co se týče* 53; srb. *u tih neveselih dana*, čes. *od těch neveselých dob* 53.

Odlišná slovní zásoba

- srb. *muškarci*, čes. *muži* 51; srb. *boje*, čes. *barvy* 51; srb. *razlikuju*, čes. *rozlišují* 51; srb. *čiča*, čes. *děda* 51 (*starý muž*); srb. *vrlo*, čes. *velmi* 51; srb. *neodredjen*, čes. *neurčitý* 51; srb. *nego*, čes. *ale* 51; srb. *šarenom*, čes. *rozmanitém* 51 (*barevném*); srb. *obojena jest*, čes. *zbarvená je* 51; srb. *uvijek* (*vijek je čes. věk, století*), čes. *vždy* 51; *u baštici* (deminutivum), čes. *v zahradě* 51; srb. *kuće*, čes. *domu* 51; srb. *ljupko* (zvukomalebné slovo), čes. *mile* 51; srb. *poverljivo i umiljato*, čes. *důvěrně a půvabně* 51; srb. *udobrovoljeno* (*u dobroj volji, čes. v dobré náladě*), čes. *dobře naladěn* 51; srb. *pazider ga* (*pazi der ga, čes. pozor na něj, hovorové*), čes. *podívej se na něj* 51; srb. *bašta*, čes. *zahrada* 51; srb. *čivit* (turcismus), čes. *indigo* 51; srb. *tragova*, čes. *stopy* 51; srb. *kvit* (z latiny), čes. *šmytec* 51; srb. *moglo desiti*, čes. *mohlo stát* 51; srb. *kradljivac sitne stoke* (*kradljivac od slovesa krasti, čes. krást*), čes. *zloděj drobného domácího zvířectva* 51; srb. *ispičutura* (od slovesa *ispijati*, čes. *vypíjet*), čes. *ochlasta* 51; srb. *pričalica* (od slovesa *pričati*, čes. *povídat*), čes. *povídálek* 51; srb. *beči se djed* (sloveso *bečiti* znamená *vyvalovat oči*), čes. *udiveně hleděl děda* 51; srb. *jer je ležao u apsu*, čes. *seděl ve vězení* 51; srb. *rakiju* (turcismus), čes. *rakiji* 51; srb. *prepirka* (od slovesa *prepirati se, čes. dohadovat se*), čes. *hádky* 52; srb. *u nepriliku* (*prilika* znamená čes. *šance*), čes. *nepříjemností* 52; srb. *doba godine*, čes. *období roku* 51; srb. *sredinom godine* (čes. *polovinou roku*), čes. *pololetí* 52; srb. *ponosito* (od podst. jm. *ponos, čes. hrdost*), čes. *hrdě* 52; srb. *čitavim*, čes. *celou* 52; srb. *tegliti za uši* (*tegliti* znamená *tahat něco těžkého*), čes. *tahat za ucho* 52; srb. *nazvati budalom* (*budala je turcismus*), čes. *nazvat hlupákem* 52; srb. *dječurlijom*, čes. *drobotinou* 52; srb. *štapom*, čes. *holí* 52; srb. *neku vajdu* (turcismus), čes. *užitek* 52; srb. *u sreskoj buvari* (*malá místnost*), čes. *v okresním vězení* 53; srb. *trtljanja* (domácí slovo), čes. *žvanění* 53; srb. *posigurno* (*sigurno* znamená čes. *jistě*), čes. *jistě* 53.

Lexikální analýza textu z hlediska stejnosti a odlišnosti slovní zásoby v srbštině od té v češtině dokazuje, že srbština má mnoho slov domácích, ale také přejímek, a to zejména z tureckého jazyka. Jelikož srbština patří mezi jazyky slovanské, obsahuje základní fond její slovní zásoby bezpochyby slova příbuzná těmto jazykům, což také dokazuje sám text.

8. Závěr

Tématem diplomové práce bylo porovnání dvou slovanských jazyků, srbštiny a češtiny. V této poslední části se tedy zaměříme na shrnutí výsledků analýzy a zhodnotíme, zda se podařilo dosáhnout cíle práce: vymezení hlavních rozdílů mezi srbštinou a češtinou na základě jazykové analýzy uměleckého textu v rovině hláskoslovné, tvaroslovné, syntaktické a lexikální. Text, který mi pro analýzu sloužil, je povídka bosensko-hercegovského autora Branka Ćopiće a srovnávala jsem ji s českým překladem.

Nejprve jsem se v teoretické části zabývala charakteristikou slovanských jazyků, více pak srbštiny a češtiny, jež se týkala především znaků jednotlivých jazykových rovin (hláskoslovná, tvaroslovná, syntaktická a lexikální). Dále jsme se v teoretické části věnovali také recepci slovanské literatury v českém prostředí a teorii překladu.

Prvním krokem, který jsme vytyčili v praktické části, bylo poznání života a tvorby bosensko-hercegovského spisovatele Branka Ćopiće. Tvorba tohoto autora se zabývá zejména vesnickým životem oblasti, odkud pocházel. Psal také příběhy pro děti a mládež a byl ceněn za svůj přínos jugoslávské literatuře.

Následující kapitola praktické části se zabývala uměleckým textem, který jsme vybrali pro jazykovou analýzu, a sice povídkou *Zahrada slézové barvy* (2002). Podali jsme její stručnou charakteristiku doplněnou úryvkem z textu. Tématem povídky jsou vzpomínky na dětství a základním motivem je černý sléz. Ze srbského originálu: „*Sljedećeg proljeća, bujnog i kišovito, sljez u našoj bašti rascvjeta se kao nikada dotad, ali starina kao da ga ni zapazio nije. Nisu tu pomagali ni sva trtljanja neumornog rodjaka Save, djed je bio slijep i za boje i za sve cvijeće ovoga svijeta. Tuga da te uhvati. Minulo je od tih neveselih dana već skoro pola vijeka, djeda odavna nema na ovome svijetu, a ja još ni danas posigurno ne znam kakve je boje sljez.*“ Český překlad Dorovský (2002, s. 53): „*Příští jaro, deštivé a plné života, vykvetl sléz v naší zahradě jako nikdy předtím, ale starý děda jako by si ho ani nevšiml. Nepomáhalo ani neustálé žvanění neúnavného příbuzného Sávy. Děda byl slepý k barvám a ke všem*

květinám tohoto světa. Padl na něho smutek. Od těch neselých dob už uplynulo skoro půl století, děda dávno není na tomto světě a já ještě dnes nevím jistě, jakou má sléz barvu.“

Poté se již zabýváme jazykovou analýzou povídky. Analýzu jsme postupně provedli ve čtyřech rovinách, a sice hláskoslovné, tvaroslovné, syntaktické a lexikální. Při jazykové analýze jsme se opírali o teoretickou část a všímali jsme si především znaků, jež se v textu vyskytovaly. Vycházeli jsme ze srbského originálu povídky *Bašta sljezove boje (Zahrada slézové barvy)* a konfrontovali jsme ho s českým překladem Lubomíra Klímka *Zahrada slézové barvy* (2002). V každé rovině jsme uváděli příklady konkrétních znaků z obou textů.

Jedním z hlavních rozdílů v hláskosloví je používané palatalizované *ć* v srbské, zatímco čeština má *c* (např. srb. *noć*, čes. *noc*; srb. *će nam kazati*, čes. *řekne nám*), které se v textu hojně vyskytuje. Jedná se také o literu, která vůbec není v české abecedě, proto tento rozdíl považujeme za důležitý. Dalším hlavním rozdílem je, že v srbské proběhla změna *l > o*, zejména u slovesných tvarů préterita, obecně na konci slabiky (např. srb. *pričao je*, čes. *povídal*; srb. *Beograd*, čes. *Bělehrad*). Také bych ráda uvedla změnu praslovanských jerových hlásek, které se vyvíjely podle Havlíkova pravidla v obou jazycích, nicméně v srbské se jery v silné pozici vokalizovaly v *a*, v češtině pak v *e* (např. srb. *dan*, čes. *den*).

Z tvaroslovné roviny jsme na základě analýzy textu vybrali patrné rozdíly v deklinaci substantiv, přesněji v koncovkách (např. v instr. sg. fem. je srb. *-om*, čes. *-ou*). U adjektiv je také zajímavý rozdíl v deklinaci, kdy je příklady z textu dokazují, že na rozdíl od češtiny, srbská používá spíše jmennou deklinaci. Rozmanitá jsou srbská zájmena a jejich deklinace, jež je ve větší míře odlišná od české, např. u zájmen ukazovacích, kde se užívá koncovka *-ga* v gen. sg. maskulin a neuter (srb. *toga*, čes. *toho*). Odlišné je v srbské také tzv. epentetické *n*, které se užívá i bez předložek na rozdíl od češtiny (např. srb. *njega*, čes. *naněho*). Hlavní rozdíl u sloves je takový, že v srbské se zachovala a užívají se hojně jednoduchá préterita, aoristy (např. srb. *digoh*

ruku, čes. *zvedl jsem ruku*). Na základě analýzy prepozic z textu, lze říci, že většina prepozic v srbštině a češtině se pojí se stejným pádem a mají stejný význam.

Z roviny syntaktické nepovažuji pouze jeden jev v srbštině za jednoznačně rozdílný od češtiny, a sice postavení a celkové užití enklitik *su* a *se* (např. srb. *i drugi su ljudi ležali*, čes. *i jiní lidé seděli*; srb. *pa ti se prosto plače*, čes. *a ty jednoduše pláčeš*). Spojovací výrazy v souvětí mají ve větší míře stejnou povahu, stejně tak je tomu i s přívlastky, které se ve většině příkladů shodují v jejich druhu.

Slovní zásoba srbštiny a češtiny se liší zejména podle toho, zda se jedná o slova domácí nebo shodná se slovanskými jazyky. V srbském lexiku převažují slova domácí, jak dokazuje i analyzovaný text, méně je těch, která se shodují s češtinou a jinými slovanskými jazyky. Mezi slova domácí v srbštině patří např. *beči oči*, čes. *vyvalovat oči*; srb. *kradljivac*, čes. *zloděj*; srb. *ispičutura*, čes. *ochlasta*; srb. *prepirka*, čes. *hádká ad.*). Dále se v srbské slovní zásobě vyskytují přejímky hlavně z turečtiny: např. *čivít*, čes. *indigo*; *budala*, čes. *hlupák*; *rakija*, čes. *rakije*; *vajda*, čes. *užitek*.

Domnívám se, že důkladná jazyková analýza uměleckého textu přispěla k dosažení cíle této diplomové práce. Na závěr bych ráda uvedla, že i přes uvedené jazykové rozdíly srbštiny a češtiny, jsou si tyto dva jazyky blízké. Vznikaly oba ze společného prajazyka a slovanského základu, tudíž je jejich společný původ nesporný. Jako aktivní uživatel obou jazyků mohu tuto skutečnost potvrdit.

9. Seznam literatury

Prameny:

PANTIĆ, M. (ed.). (2002): *Malá krabička. 100 nejkratších srbských povídek 20. století*. Slovník zastoupených autorů a úvod napsal Ivan Dorovský. Přeložili I. Dorovský, L. Klímek a P. Stehlík. 196 s. Brno-Boskovice: Albert.

Sekundární literatura:

ČERMÁK, F. et al. (2009): *Slovník české frazeologie a idiomatiky 1. Přirovnání*. Brno: Leda.

ČERMÁK, F. et al. (2009): *Slovník české frazeologie a idiomatiky 4. Výrazy větné*. Brno: Leda.

DOROVSKÝ, I. (1984): *Slovník slovanských spisovatelů*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.

DOROVSKÝ, I. (2003): *Recepce literatury jižních Slovanů u nás*. Brno-Boskovice: Albert.

GREPL, M. et al. (2012): *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

HORÁLEK, K. (1955): *Úvod do studia slovanských jazyků*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd.

KLAJN, I. (2005): *Gramatika srpskogjezika za strance*. Beograd: Zavod za udžbenike.

KRAUS, J. et al. (1998): *Akademický slovník cizích slov*. Praha: Academia.

KUFNEROVÁ, Z. (2003): *Překládání a čeština*. Jinočany: H&H.

KVAPIL, M. (1991): *Pragensiaserbo-croatica. Recepce srbské a charvátské literatury v české slavistice*. Praha: Intercomerc.

LAMPRECHT, A. et al. (1986): *Historická mluvnice češtině*. Praha: SPN, s. 25-29.

NEDVĚDOVÁ, M. (1979): *Slovník spisovatelů Jugoslávie*. Praha: Odeon.

PETR, J. (1984): *Základy slavistiky*. Praha: SPN.

VEČERKA, R. (2009): *Jazyky v komparaci 2*. Charakteristiky současných slovanských jazyků v historickém kontextu. Praha: Euroslavica.

Internetové prameny:

ĆOPIĆ, B. (2010): Bašta sljezove boje. *Duh Bosne* [online]. Cit. 2016-05-16. <<http://www.spiritofbosnia.org/bs/volume-5-no-2-2010-april/a-garden-the-color-of-mallow/>>.

DJOREM, V. (2012): Branko Ćopić Zahrada slézové barvy [online]. Cit. 2016-05-09. <<http://www.lukapraha.cz/>>.

JIRÁSEK, K. (2002): Konvergentní a divergentní jazykové tendence: (purismus u jižních Slovanů). In: Dorovský, I. (ed.). *Studia Balcanica Bohemo-Slovaca*. 1. vyd. [online]. Brno: Masarykova univerzita, s. 216–229. Cit. 2016-03-06. <<http://hdl.handle.net/11222.digilib/123255>>.